TWEEMAANDELIJKS
STRIPINFORMATIEBLAD
GRATIS

STRIP VOLA

45

JUNI/JULI 1989
WEEK 23 T/M 30

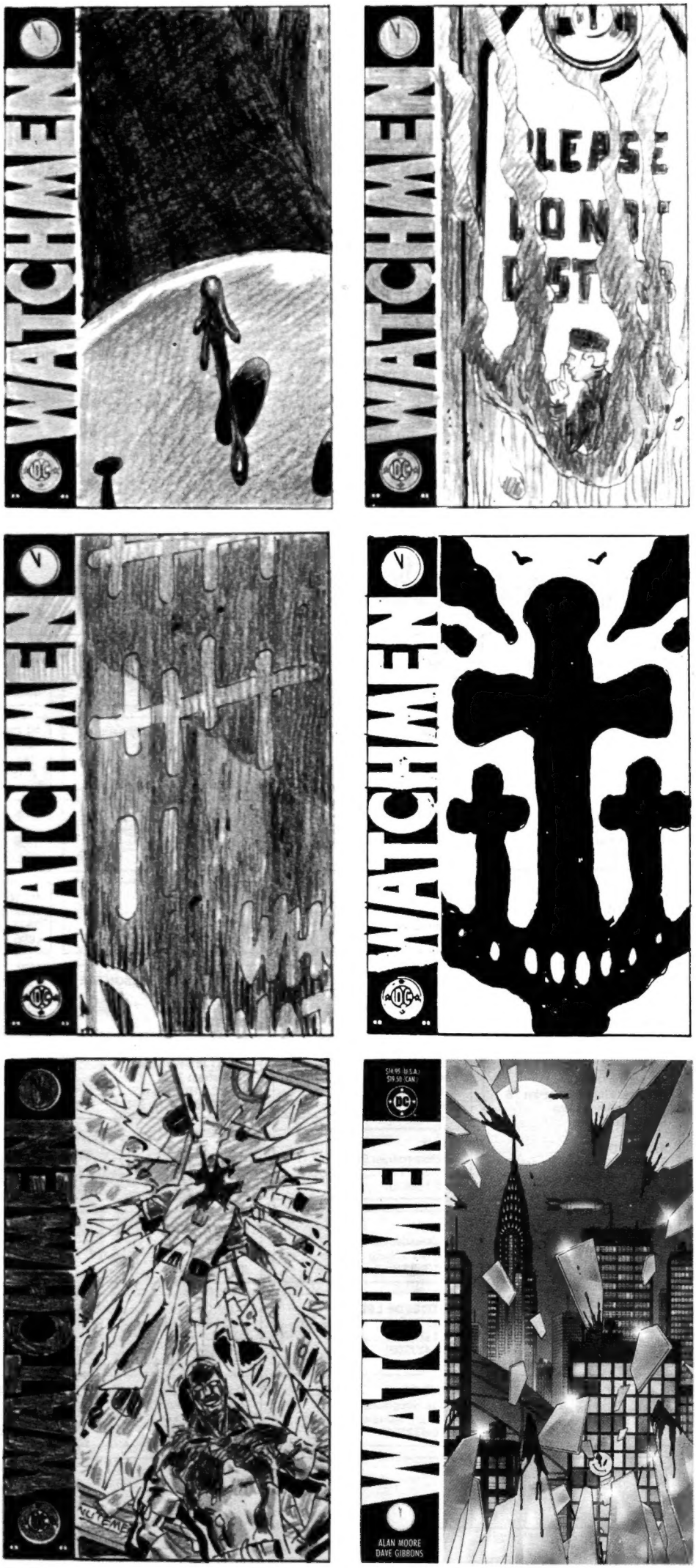

KOLOFON
ZozoLala is een onafhankelijk stripinformatieblad, dat wordt uitgegeven door Stichting Zet.El te Nijmegen (K.v.K. S-056803)
ZozoLala verschijnt zes keer per jaar en is gratis voor klanten van de op deze pagina vermelde stripwinkels
REDAKTIE:
Carl Bieker, Mike Leenders, Wiel Weijers en Ton van der Wielen
GASTREDAKTEUR VOOR 'WATCHMEN': Mat Schifferstein
VORMGEVING EN OPMAAK:
Peter Kuipers, Ingrid Sewpersad en Marinia Verbeek
VASTE MEDEWERKERS:
Peter Leysen, Bert van der Meij, Mat Schifferstein en Hedy Stegge
MEDEWERKENDEN AAN DIT NUMMER:
Paul van Gremberghen, Pascal Lefèvre, Geert Marttin en René Smulders
MET BIJZONDERE DANK AAN:
Ans Loos van Junior Press, Gary Groth van The Comics Journal en De Noorman, Nijmegen
Druk: SSN Nijmegen Oplage: 7000 ex.
NIEUW REDAKTIEADRES: Biezenstraat 151, 6541 ZS Nijmegen, NL
Postbank: gironr. 32 5 39 37 Amro Bank rek.nr. 44.06.30.959
ten name van Stichting Zet.El te Nijmegen
ABONNEMENTEN:
Een jaarabonnement (6 nrs.) kost f 18,00, een abonnement voor twee jaar (12 nrs.) kost f 30,00. Beide zijn te verkrijgen door storting van het bedrag op bovenstaande giro- of bankrekening, met vermelding van:
Abonnement Z.L. miv. nr.....
© **1989**
Het copyright voor de vormgeving, de artikelen en voor de strips en illustraties berust bij de auteurs en/of de betreffende uitgeverijen.
Niets uit de inhoud van dit blad mag worden overgenomen of vermenigvuldigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Watching

You are watching: een ZozoLala die met het computertijdperk meerolt --althans voor de helft, en voor maar één keer. Wij zien volledige automatisering wel zitten, maar voor die tijd hebben we toch eerst een eigen redaktieruimte nodig...
You are watching: een vijftal fraaie artikelen over de strip van het jaar: *Watchmen*. Een stevig epos waarvan iedere stripliefhebber notie moet hebben genomen.
You are watching: een redaktie die met een stevig personeelstekort te kampen heeft. Het tempo waarmee we afscheid nemen van onze redaktieleden is moordend. Geert, hierbij bedankt voor je inzet en succes met je studie.
Stripminnend Nederland en België: zijn er nog mensen die dit blad van de ondergang willen redden? Wacht niet af en schrijf ons nu! We'll be watching the postman. **CB**

OP ONZE VOORPLAAT: De ontwerp-schets voor de voorkant van de eerste *Watchmen*-comic (linksboven), vier ontwerpschetsen voor latere delen (ongebruikt) en (rechtsonder) de voorkant van de (Engelse) paperback-bundeling. Uiteraard alle getekend door Dave Gibbons.

ZozoLala-stripwinkels in Nederland

AKO
Stationsplein 5 (NS-station)
7411 HB Deventer
(05700-12244)

AKO
Lange Kerkstraat 33
4461 JG Goes
(01100-15309)

DE BOEKENHALTE
Assendorperstraat 103
8012 DH Zwolle
(038-221077)

BOES
Lievevrouwestraat 33
4611 JJ Bergen op Zoom
(01640-59366)

EPPO
SUPERSTRIP
SPECIAALZAAK

Kleine Berg 33
5611 JS Eindhoven
040-441882

BOLSTER
Koninginnesingel 43
5911 KD Venlo
(077-544069)

BOMMEL
Arnhemsestraat 6
3811 LH Amersfoort
(033-635575)

BOOKERS & STRIPPERS
Boterstraat 19
1811 HP Alkmaar
(072-121916)

'T CENTRUM
Nieuwstraat 3
2611 HK Delft
(015-144490)

'T CENTRUM
Korte Singelstraat 20
3112 GB Schiedam
(010-4262584)

DUMPIE
Nieuwe Rijn 18
2312 JC Leiden
(071-126404)

FRANKA
Torenstraat 9 (Torenpassage)
4811 XV Breda
(076-214153)

HET GELE TEKEN
Grote Oost 37
1621 BR Hoorn
(02290-18623)

NOORD
1e Middellandstraat 110-C
3021 BH Rotterdam
(010-4258756)

NOORD
Zaagmolendrift 33
3036 JX Rotterdam
(010-4664368)

DE NOORMAN
Koningstraat 43
6811 DH Arnhem
(085-420909)

DE NOORMAN
Koningstraat 9
6511 LA Nijmegen
(080-226146)

OBELIX
Ten Katestraat 26-A
1053 CG Amsterdam
(020-855100)

PANDA
Frederikstraat 955-959
2514 LJ 's-Gravenhage
(070-635950)

PAULUS DE BOSKABOUTER
Verdronkenoord 62
1811 BG Alkmaar
(072-126041)

PEP
Oude Aa 1
5701 PZ Helmond
(04920-49222)

HET PERRON
St. Janstraat 3
4331 KA Middelburg
(01180-34747)

RICHARD
Rombout Hogerbeetsstraat 78
1052 XH Amsterdam
(020-842923)

RICHARD
Rombout Hogerbeetsstraat 78
1052 XH Amsterdam
(020-842923)

RICHARD
Rombout Hogerbeetsstraat 78
1052 XH Amsterdam
(020-842923)

RICHARD
Rombout Hogerbeetsstraat 78
1052 XH Amsterdam
(020-842923)

PIET SNOT
Vismarkt 3
3511 KR Utrecht
(030-318472)

PLAATJES-BOEKJES
Herenstraat 77
1211 CA Hilversum
(035-233646)

DE RAT
Korfmakersstraat 3
8911 LA Leeuwarden
(058-151600)

SJORS
Scheffersplein 1
3311 EJ Dordrecht
(078-142012)

SPIRIT
Hinthamerstraat 90
5211 MS 's Hertogenbosch
(073-145530)

ZozoLala-stripwinkels in België

TOMMY
Nieuwlandstraat 14
5038 SN Tilburg
(013-358319)

ALFA STRIP
Nieuwstraat 12
2440 Geel
(014/58.43.80)

CARAPACES
Parijsstraat 6
3000 Leuven
(016/22.58.40)

DE GALLIER
Beekstraat 46
3800 St. Truiden
(011/67.17.39)

DE TWEEDE LEZER
Eerste Wormenseweg 102
7331 DK Apeldoorn
(055-427202)

GOBELIJN
Mechelsestraat 35
3000 Leuven
(016/23.55.86)

IDEE FIKS
A. Dansaertstraat 88
1000 Brussel
(02/512.61.52)

PIERKE
Frans van Rijhovelaan 312
9000 Gent
(091/27.70.86)

YENDOR
Korte Hoogstraat 16
3011 GL Rotterdam
(010-4331710)

SLOEBERKE
Zwevegemstraat 11
8500 Kortrijk
(056/21.96.68)

DE STRIEP
Katelijnestraat 42
8000 Brugge
(050/33.71.12)

DE STRIPOMAAN
Brusselsesteenweg 34
1500 Halle
(02/356.15.89)

TISTJEN DOP
Patersstraat 120
2300 Turnhout
(014/42.88.29)

WONDERLAND
Paardsdemerstraat 17
3500 Hasselt
(011/22.82.00)

We want Moore!

Pep Leysen

Misschien bent u nog even skeptisch ten aanzien van de Amerikaanse (Engelse) comics als ik een paar jaar geleden. Wel, dan heb ik heuglijk nieuws voor u: u hebt het mis. De comic-markt kent de laatste jaren een enorme opleving. Vooral door het vooruitschuiven van individueel talent is de kwaliteit met grote sprongen toegenomen. Zo kunnen we nu genieten van het werk van Miller (Dark Knight), *Sienkiewicz* (Elektra Assassin), *Mc Kean* (Black Orchid), *Jon J. Muth en Kent Williams* (Havok and Wolverine) *en nog vele anderen (Ga op zoek!). Maar bovenal kan ik u het werk van de scenarist Alan Moore aanbevelen. Elke stripscenarist moet het schaamrood naar de kaken stijgen bij het lezen van Moore's werk. Hoor ik daar al protesterende stemmen? Dan zal ik aan de hand van een kort portret van deze auteur proberen te laten zien dat hij inderdaad één van de eersten is die hard en eerlijk zwoegt op een scenario, dat nadien zo spontaan lijkt.*

THE AFTERNOON LIGHT FALLS IN SHAFTS... GOLDEN AND TIMELESS... AND I AM TOUCHED ...BY AN UNBEARABLE NOSTALGIA... A HAUNTING SENSE... OF FAMILIARITY... AND DEJÀ VU.
I KNOW THIS PLACE.
ANY MOMENT NOW... A PARROT WILL SCREAM.

Swamp Thing (getekend door Stan Woch en Ron Randall)

Alan Moore werd in 1953 in Northampton (GB) geboren. Al op 17-jarige leeftijd verlaat hij de school, heeft enkele banale jobs en komt uiteindelijk in de stripwereld terecht. *Mighty Maxwell the Cat*, één van zijn eerste werkjes, een humorstrip à la *Snoopy*, blijkt inderdaad lachwekkend te zijn, maar dan meer omdat het zo slecht getekend is. Moore besluit wijselijk om zich toe te gaan leggen op het scenario-schrijven en nu kan zijn carrière van start gaan. Eerst nog onopgemerkt, met verschillende verhalen voor het veel geprezen SF-maandblad *2000 AD* en *Doctor Who Wickly*. Maar in '81 zorgt hij voor een heroptreden van *Marvelman* (nu *Miracleman*) in het maandblad *Warrior*, waarvoor hij ook *V for Vendatta* maakt. Deze twee produkten, die hij pas onlangs -na een onderbreking van bijna vijf jaar- voltooide, zorgen voor zijn eerste erkenning bij de comic-fans.

V for Vendetta

V for Vendetta laat meteen zien dat Moore niet afkerig is van politieke thema's, iets wat anders angstvallig wordt vermeden in comics. *V for Vendetta* speelt zich af in Engeland na de Derde Wereldoorlog. Het land wordt geregeerd door een fascistisch regime, dat ondermijnd wordt door het anarchistische optreden van één individu, V (*I don't have a name, you can call me V*).
Een ideale uitgangspositie voor de zoveelste superheldenstrip, zou je denken. Maar Moore laat zien dat hij iets anders wil. Hij heeft een enorme liefde voor superhelden en strips in het algemeen, maar wil niet de zoveelste kinderstrip schrijven. Dus voegt hij een element toe, dat we voordien niet vaak hebben gezien in comics: realisme. De situaties in het verhaal mogen dan verzonnen zijn, de personages moesten handelen als echte mensen. Er mocht geen zwart-wit-tegenstelling komen, zoals in veel andere comics (Alles wat Superman doet is goed, alles wat de Joker doet is slecht). Dus maakt Moore van V een theatrale gek (hij draagt steeds een Guy Fawkes-masker, de man die ooit trachtte 'The Houses of Parliament' op te blazen, iets waar V wél in slaagt. Bovendien citeert V regelmatig uit Shakespeare). V is een gek die, na zijn ontsnapping uit een concentratiekamp, een persoonlijke wraaktocht onderneemt tegen zijn beulen. Wat begint als een spannende detective-thriller, wordt gaandeweg meer een pamflet van politieke bezorgdheid.
Het uiteindelijke doel van V is niet langer zijn wraaktocht, maar het wakkerschudden van de mensen zodat ze opnieuw hun persoonlijke vrijheid gaan opeisen. V doet dit op een wel erg onorthodoxe manier, waar de lezer zich heel wat vragen bij kan stellen. Maar dit is natuurlijk wat Moore wil bereiken: lezers moeten gaan nadenken over zijn strips. En blijkbaar zijn ook de lezers blij met een schrijver die hen niet voor imbicielen houdt, want in '83 krijgt Moore de *British Eagle Award for Best Writer*, de eerste prijs in wat een lange rij zal worden.

V for Vendetta (David Lloyd)

Swamp Thing

Ondertussen heeft DC, de grote Amerikaanse uitgever, talent geroken en wordt Moore gevraagd om *Swamp Thing* te schrijven, een serie die door iedereen reeds vergeten is. Al snel stijgt de oplage en Moore zal ongeveer 40 afleveringen schrijven. En dat is veel voor een schrijver die van zichzelf zegt: *'Het enige dat geldt voor al mijn werk, is dat ik geïnteresseerd moet zijn in wat ik schrijf. Het moet me opwinden, anders zal het niet goed overkomen bij de lezer.'*[1] *Dit leidt tot een merkwaardig experiment in een van de latere delen van Swamp Thing. Als Moore er bij John Totleben over klaagt dat hij geen ideeën meer heeft voor de serie en dat hij het allemaal oude koek vindt. stelt John hem voor om acht pagina's te maken zonder idee of plot. Hij stuurt acht collages met afval, zoals onderdelen van horloges en televisies, zonder betekenis, op naar Moore. En die schrijft er een verhaal omheen, dat door John wordt uitgetekend.*

Watchmen

Vanwege het succes van *Swamp Thing* vraagt DC aan Moore of hij nóg een serie voor hen wil schrijven. Moore, die zich een beetje gebonden voelt door het overnemen van een bestaande serie en het schrijven in een maandelijks ritme, ziet nu zijn kans. Hij kan een eigen serie creëren en daarin zijn ideeën over de mogelijkheden van een Amerikaanse comic uitproberen. Het is zijn beste werk tot nu toe geworden: *Watchmen*, een serie waar hij heel hard aan heeft gewerkt. Het scenario voor de eerste plaat bijvoorbeeld bestaat uit vier volgetypte vellen, waarin alles minutieus wordt beschreven. Na het ongeveer gelijktijdig beëindigen van *Swamp Thing* en *Watchmen* verklaart hij: *'In deze acht jaar heb ik in de weekenden gewerkt en dagen gemaakt van 10 of 11 uur. Al die tijd heb ik geen enkele keer vakantie gehad.'*[1]
Naar alle waarschijnlijkheid wordt *Watchmen* verfilmd. Het script zal worden geschreven door Sam Hamm, die ook het script schreef voor de *Batman*-film, die dit jaar in roulatie moet gaan. Moore's eigen filmuitstapjes blijven beperkt tot het schrijven van *Fashion Beast*, een film van Malcolm Mclaren. (En ik betwijfel of die er ooit zal komen.)
Meer wil hij blijkbaar niet schrijven voor de filmindustrie. Hij wordt gevraagd voor het script van *Robocop III*, maar weigert. Hij schrijft liever strips, waarin elke komma die hij neerzet ook terugkomt in de comic zelf. En een filmscript wordt meerdere keren herschreven, zodat er uiteindelijk weinig overblijft van het oorspronkelijke scenario...
Strips over superhelden hoeven we van Alan Moore ook niet meer te verwachten. Hij maakt nog enkele verhalen voor *Superman* en *Batman* (*The Killing Joke*), maar stapt daarna op bij DC (samen met Miller en nog andere bekendheden) als de uitgeverij, zonder onderling overleg, met strenge censuurmaatregelen komt. De meeste auteurs keren terug als DC ongelijk bekent, maar Moore weigert. Hij is niet opgestapt om druk uit te oefenen, maar omdat hij niet met mensen, die zonder te overleggen dergelijke beslissingen nemen, kan samenwerken.
Moore werkt nu vooral aan strips met een politieke achtergrond. Enkele voorbeelden zijn het benefietboek *AARGH* (Artists Against Rampant Government Homophobia), het eerste boek van Moore's uitgeverij Mad Love Publishing, een bijdrage aan *Real War Stories* (de titel spreekt voor zich) en de helft van *Brought to Light*, een moeilijk boek over de geheime activiteiten van The Company (de CIA), prachtig geïllustreerd door Sienkiewicz. En in de toekomst mogen we *The Mandelbrot Set* verwachten, een strip die zal bieden wat het leven ons heeft te bieden. Alles dus. *Who watches Moore for more?*

Noot:
1. Citaten afkomstig uit *Comics Interview* nr. 48 (oktober 1987).

Een toegangspoort tot een andere wereld

Onderstaand stuk is een ingekorte versie van een paneldiscussie met Alan Moore en Dave Gibbons die heeft plaatsgevonden tijdens de UK Comic Art Convention op 21 september 1986.

Ik wil eerst iets vragen over het ontstaan van Watchmen. *Het begon allemaal toen aan Alan Moore werd gevraagd om iets te doen met de Charlton- superhelden*[1]*?*

Moore: Ze hebben me niet gevraagd om iets te doen met Charlton-superhelden. Maar ik vond dat ze voor het grijpen lagen; niemand deed er iets mee. Ik had wel wat ideeën en begon. Oorspronkelijk was het verhaal niet meer dan een moordmysterie: 'Wie vermoordde de Vredesstichter?' Dat was alles. Ik stuurde het materiaal naar Dick Giordano. Het beviel hem wel, maar hij had vanuit zijn tijd bij Charlton een bijzondere voorliefde voor deze personages en wilde ze niet laten afslachten. En –voor alle duidelijkheid– dat zou in dit geval zijn gebeurd. Dus vroeg hij of we niet met andere, nieuwe personages konden komen.
David en ik wilden samen langere tijd aan één project bezig zijn en toen we hiermee begonnen werd al snel duidelijk dat we 't allebei prettig vonden om samen te werken.
Gibbons: Ja, dat klopt. Bij DC hadden we al veel geprobeerd. En sommige aspecten van die projecten mondden uit in *Watchmen.*
M: Inderdaad. Er waren projecten waar we over hebben gepraat en die we allebei wilden doen. En wat *Watchmen* betreft: de oorspronkelijke synopsis is eigenlijk niet veel meer dan het 'geraamte' van het verhaal. De plot zit erin, maar de inhoud, de intellectuele diepgang, is pas later in het verhaal gekomen. Dat was geen vooropgezet plan. Het *Watchmen*-verhaal is een eigen leven gaan leiden sinds we eraan begonnen zijn, wat natuurlijk erg leuk is.

In hoeverre overleggen jullie samen over jullie creaties?

G: Alan kwam met een vrij gedetailleerde synopsis, maar voorzover ik me kan herinneren kwam hij met de namen en een soort karakter-beschrijving van de personages, maar gaf hij geen specifieke informatie over hoe ze eruit moesten zien. Ik heb me op allerlei tijdstippen beziggehouden met het 'ontwerpen' van de Watchmen. Ik ben er eigenlijk nooit echt voor gaan zitten. Aan het maken van de schetsen heb ik zo'n twee à drie weken besteed. Onlangs heb ik een paar van die oorspronkelijke schetsen bekeken en ik merkte dat veel van onze eerste ideeën overeind zijn gebleven in de serie. Hoe de comics er uiteindelijk uitzien, met bijvoorbeeld het ontwerp van de ronddraaiende klok, komt overeen met onze oorspronkelijk ideeën daarover; er is weinig aan veranderd.

Hoe reageerde DC op een boek met een omslag waarop geen geweld was afgebeeld?

M: Bij DC zagen ze wat we wilden doen; dat we iets radicaals wilden doen dat misschien mensen zou interesseren die normaal geen comics lezen. En DC heeft ons wat dat betreft in alle opzichten gesteund.
G: Ik kan me met name de omslagen herinneren. We hebben er lang over gepraat en we wisten dat er hoe dan ook geen vechtscènes of

LP-hoes van Rick Griffin

superhelden in vol ornaat op de kaft zouden komen. Toen ik de eerste omslag had getekend wist ik onmiddellijk waar de serie naar toe zou gaan en kreeg ik ideeën voor zes andere. En dat we ze allemaal tegelijk naar DC hebben gestuurd heeft hen zeker duidelijk gemaakt welke richting we uit wilden.
Toen kwam Alan op het idee om van elke voorplaat ook het eerste plaatje van het verhaal te maken. We verklaarden het voor onszelf door het te zien als een soort *'crossover'.* De voorplaat van *Watchmen* is iets uit de werkelijkheid en ziet er realistisch uit, maar als je de strip openslaat verandert het plaatje in het begin van een comic; het is de toegangspoort tot een andere wereld.
M: Toen *Watchmen* zich ontwikkelde moesten we steeds harder werken. We begonnen met al die onschuldige ideeën, bijvoorbeeld toen we besloten om van het lachende gezicht op de voorplaat ook het eerste plaatje van het verhaal te maken. En daarna besloten we om er ook het laatste plaatje van het verhaal van te maken. En toen we dat met het beeld in het tweede deel ook deden, werd het een vast gegeven. En dan moet je het consequent gaan toepassen en zo wordt het verhaal steeds complexer en heb je je een hoop werk op je hals gehaald. Neem bijvoorbeeld die korte citaten aan het eind van elke episode. Het is een prima idee, maar tegen de tijd dat je bij deel acht bent denk je: Mijn god, waar ben ik aan begonnen?
G: Misschien loop ik nu vooruit op latere vragen, maar eigenlijk zouden we het *Twilight Zone*-thema op de achtergrond moeten hebben, want er zijn op een gegeven moment wel hele merkwaardige dingen gebeurd. Aflevering 5 gaat bijvoorbeeld over symmetrie en er komt een scène in voor waarin twee detectives naar het appartement van een oudere hippie worden geroepen (kijkt naar Alan; er klinkt gelach vanuit het publiek), die zijn kinderen heeft afgeslacht om te voorkomen dat ze zouden sterven in een kernoorlog. Alan heeft, zoals altijd, suggesties gedaan voor het decor en ik dacht: we moeten een rockposter uit de jaren zestig hebben, maar ik weet niks over rockgroepen uit die jaren...

DAYS LATER, MANHATTAN PUBLICLY DISGRACED, FORCED INTO EXILE.
ALLEGATIONS HE'D GIVEN PEOPLE CANCER: YOU, JANEY SLATER.
TOUGH BREAK.

Rorschach breekt een ei (V 5:4)

NO, I MEAN, FIRST THAT KIDDIE MURDER, THEN SOMEBODY TRIES TO WHACK ADRIAN VEIDT. IT'S LIKE THERE'S A PATTERN, LEADING SOMEWHERE. IT'S...
STEVE, WILLYA JUST ANSWER THE GODDAMN PHONE?

WELL, THERE'S NEVER BEEN ANY MARKET FOR PEACE AND ENLIGHTENMENT.
HEH. I USED TO OWN THE RECORD HAD THIS SLEEVE DESIGN.
HANDS OFF. IT'S EVIDENCE. INCIDENTALLY, THE PHONE'S RINGING.

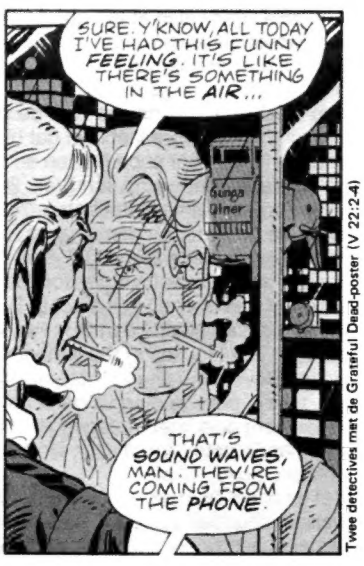
SURE. Y'KNOW, ALL TODAY I'VE HAD THIS FUNNY FEELING. IT'S LIKE THERE'S SOMETHING IN THE AIR...
Jumpa Diner
THAT'S SOUND WAVES, MAN. THEY'RE COMING FROM THE PHONE.

Twee detectives met de Grateful Dead-poster (V 22:2-4)

RORSCHACH'S JOURNAL. OCTOBER 12TH, 1985.:
DOG CARCASS IN ALLEY THIS MORNING. TIRE TREAD ON BURST STOMACH. THIS CITY IS AFRAID OF ME. I HAVE SEEN ITS TRUE FACE.
SEYMOUR, FOR GOD'S SAKE! I'M ASKING YOU TO TAKE RESPONSIBILITY FOR ONCE IN YOUR MISERABLE LIFE, WHILE I EAT LUNCH! IS THAT TOO MUCH?
GO ON. JUST RUN WHICHEVER YOU WANT ...

M: (ongelovig) Jaja.
G: Ik weet veel over rockgroepen uit de jaren vijftig. Ik dacht dat het een Grateful Dead–poster zou kunnen worden, want dat houdt nauw verband met die kinderen die dood zijn en die dankbaar zouden moeten zijn... (gelach vanuit het publiek)... Maar omdat ik geen Grateful Dead–elpee's bezat, kocht ik een boek dat een index bevatte van platenhoezen. En ik vond een album dat *Aoxomoxoa* heet, wat een symmetrisch woord is.
M: Bovendien is het een cover van Rick Griffin[2], een cover die perfect symmetrisch is.
G: Er staat een doodskop op en in deel 5 worden steeds de doodskop en de gekruiste beenderen van het piratenschip afgebeeld. Bovendien heeft deze doodskop een ei in zijn handen en het boek begint met Rorschach die een ei breekt. Bovendien stond er op de andere pagina een lp die *Tales of the Rum Runners* heette (met ook een cover van Griffin!) en aan het begin van deel 5 zien we de Rumrunner Club.

Wat vinden jullie van de inkleuring van John Higgins?

G: Ik kwam op het idee om John te vragen omdat ik zijn ongebruikelijke manier van inkleuren altijd heb bewonderd. En wat geweldig was: hij woont maar zo'n 12 km van me vandaan, wat betekent dat we over het werk kunnen praten. We hebben contact met elkaar. Ik ben heel erg blij met zijn inkleuring.
M: Ik vond Johns inkleuringen ook goed, maar hij deed me denken aan zo'n *airbrush*–tekenaar en eerlijk gezegd hou ik niet zo van *airbrush*. Het is te glad. Je kunt wel zien dat het vakbekwaamheid vereist en dat het goed is gedaan, maar ik vind dat het kunstmatig aandoet. Dave heeft dat met John besproken, maar die zei onmiddellijk: 'Nee, ik doe deze inkleuring op de Europese manier.' Hij liet me voorbeelden zien en die waren prachtig. Johns werk verschilt van dat van de meeste andere inkleurders. In de meeste stripverhalen zegt de inkleurder: 'Oké, dit is Superman; zijn mantel is rood, zijn kostuum is blauw en z'n schoenen zijn ook rood.' Vervolgens gaat hij aan de slag en zorgt ervoor dat de kleuren het hele verhaal door hetzelfde blijven. John doet het anders. Hij zegt: 'Dit is Rorschach; zijn jas is bruinachtig, maar als hij in een bar komt, waar rode lampen branden, heeft de jas een andere kleur. Als hij op straat loopt, in het licht van de maan, heeft z'n jas weer een andere kleur.' En zo gaat hij door. De kleuren veranderen, afhankelijk van het licht, en die manier van inkleuren is veel emotioneler, veel sfeervoller. Ik ben onder de indruk van wat John gedaan heeft. Hij heeft meegedacht en zijn inkleuring heeft een wezenlijke bijdrage geleverd aan het verhaal. Een goed voorbeeld van zijn werk is deel 6, het verhaal over Rorschach. Het is echt een deprimerend verhaal. John had de cover ingekleurd en dat met warme, vrolijke kleuren gedaan. En Dave vroeg hem waarom hij dat zo had gedaan. En John zei: 'Ik doe de inkleuring op een bepaalde manier. Het verhaal begint vrolijk en dus gebruik ik warme, vrolijke kleuren. In de loop van het verhaal worden de kleuren steeds donkerder. Het is alsof alle licht langzaam verdwijnt en op het eind is alles zwart.' John gebruikt de kleuren om de lezer emotioneel mee omlaag te trekken. Wij proberen met het verhaal en het tekenwerk hetzelfde te doen en het is leuk dat John met zijn inkleuring daar goed bij aansluit.

In een vorig interview met Alan werd naar aanleiding van Swamp Thing *gezegd dat als er één land is, dat bang zou moeten zijn, het Amerika is. Wordt dat in* Watchmen *verder uitgewerkt?*

M: Ja, maar het is niet gericht tegen Amerika, maar tegen Reagan en daarbij gaat het alleen om een persoonlijke opinie, die niet noodzakelijkerwijs door Dave en John wordt gedeeld. Een bepaald deel van

WHERE SHOULD I RECHARGE?
NOW QUIT OBSTRUCTIN' THE CURRENT...
THE SAME WAVES GNAWED MY ISLAND AND DAVIDSTOWN ALIKE, YET SWIMMING WOULD SURELY BE MADNESS.
NEWS
S'BETTER. GOT TODAY'S GAZETTE?
SURE. THIS WAR'S LOOKIN' SERIOUS. MAKES A GUY START FIGURING ESCAPE ROUTES, Y'KNOW?
IT WAS THEN I CONCEIVED OF BUILDING A RAFT...

Chauffeur 'tankt' elektriciteit (V 8:2+3)

I ...I DUNNO. AROUND WHEN MY FOLKS SPLIT UP, I GUESS...
I CAN REMEMBER A TOY, ONE OF THOSE SNOWSTORM BALLS, BUT...
NO. NO, IT'S GONE.
IT ISN'T GONE. IT'S STILL HERE. LET YOURSELF SEE IT.
YOU MEAN THAT YOU'RE SLEEPING WITH DREIBERG?

Een vreemd soort sigaret (IX 6:8 en 8:7)

THIS CITY IS AN ANIMAL, FIERCE AND COMPLICATED. TO UNDERSTAND IT I READ ITS DROPPINGS, ITS SCENTS, THE MOVEMENT OF ITS PARASITES...
I SAT WATCHING THE TRASHCAN, AND NEW YORK OPENED ITS HEART TO ME.
Gunga Diner

Rorschach in een Gunga Diner (V 11:8+9)

Reagans Amerika is niet bang. De mensen denken dat ze onkwetsbaar zijn. Dit leidt tot excessen, zoals de bombardementen in Libië[3]. Die dingen maken me bang. Met dit verhaal heb ik bewust geprobeerd mensen ongerust te maken. In deel drie probeer ik 't gevoel van 'Wanneer gaat het gebeuren' over te brengen. We wilden de mensen bang maken zodat ze even stil zouden blijven staan bij hun land en de politiek. Amerika is niet slechter dan Engeland; ook bij ons zijn er af en toe vreemde politieke leiders aan de macht. In *V for Vendetta* hebben we ons gericht op Engeland en *Watchmen* is bedoeld voor het Amerikaanse publiek.

In hoeverre zijn jullie gebonden aan een Amerikaanse werkwijze?

G: Vroeger probeerde ik een boek te maken op de Amerikaanse manier. Dat was fout. Nu probeer ik het niet op de Amerikaanse manier maar op de manier van Dave Gibbons te doen en dat is de beste manier om het te doen. Ik zie Amerika als een exotische cultuur, als een exotisch land,

'COURSE, THAT'S JUST MY OPINION.
ITS TAR-STREAKED HULL ROLLED OVER ME IN DESPAIR I SANK BENEATH THOSE FOUL, PINK BILLOWS, OFFERING UP MY WRETCHED SOUL TO ALMIGHTY GOD, HIS MERCY AND HIS JUDGMENT.
NY
1

Krantenverkoper en striplezer (III 1:4)

ver weg. Vanuit dat perspectief benader je de werkelijkheid in Amerika waarschijnlijk beter dan wanneer je er leeft.
M: Ik denk dat Dave door het feit dat hij dingen heeft veranderd in het Amerikaanse landschap, zoals de elektrische auto's, de ietwat vreemde gebouwen, de pakken met twee rijen knopen die iedereen draagt, de lezer de mogelijkheid geeft zijn eigen cultuur te zien als een wereld buiten hem. Er zijn genoeg verschillen. Als Amerikanen een Amerikaanse strip lezen zien ze het landschap niet meer; het is bekend, ze hoeven er geen aandacht aan te schenken.

Is Watchmen *van jullie?*

M: Als ik het goed begrepen heb, is *Watchmen* van ons als DC na het eind van de serie de hoofdpersonen een jaar lang niet gebruikt heeft.
G: Wat in principe mogelijk is, maar wat ik afschuwelijk zou vinden is een 'cross-over' tussen Batman en Rorschach of iets dergelijks. Maar ik heb genoeg vertrouwen in hen om ervan uit te gaan dat ze dat niet zullen doen. Omdat wij zo'n uniek team vormden, denk ik ook dat ze niemand kunnen krijgen om *Watchmen II* te doen en wij hebben zeker geen plannen in die richting.

Is het mogelijk superhelden realistisch uit te beelden zonder dat er fascistische elementen in het verhaal sluipen?

M: Wij hebben gezegd dat we een realistisch verhaal wilden maken. Veel mensen gingen er van uit dat superhelden de macht over zouden nemen in het verhaal. Maar de superhelden in *Watchmen* zijn geen fascisten. Wij wilden laten zien hoe superhelden louter door hun aanwezigheid de wereld uit balans konden brengen. In deel 4, waar Dr. Manhattan verschijnt, laten we zien dat het langzaam achteruit gaat. Hij neemt de macht niet over, onderwerpt de mensen niet. Maar door zijn aanwezigheid verandert er van alles. En op een ander niveau: als je Dr. Manhattan gelijkstelt met de atoombom, dan neemt de atoombom de wereld niet over, maar zijn aanwezigheid verandert alles. Dat is eigenlijk het idee dat ik wilde uitwerken. Ik denk dat het mogelijk is realistische verhalen over superhelden te maken zonder bij zoiets als het Nazisme uit te komen.

Heeft de Black Freighter iets met Bertold Brecht te maken?

M: Jazeker. Bertold Brecht heeft de *Dreigroschenoper* geschreven, een prachtig verhaal rond de kroning van koning Edward in Engeland. Een van de prostituées in het verhaal, Jenny, zingt een liedje dat *Piraat Jenny* heet. Ze droomt ervan piratenkoningin te zijn en alle rijke mensen te doden. Op het eind vertrekt ze met de *Black Freighter*. Er gaat een enorme kracht uit van dat naderende dodenschip. En in *Watchmen* nadert een ander soort dodenschip: een dreigende kernoorlog. Het idee van een naderende dood, waar je niets tegen kunt beginnen paste zo goed in het verhaal dat ik besloot de *Black Freighter* als piratenstrip in *Watchmen* te gebruiken.

Hoe heb je de wereld van de Watchmen gecreëerd? En 'who watches the Watchmen'?

G: Zoals Alan al vertelde gaat het om een universele wereld die is verstoord door de aanwezigheid van superhelden. Alan heeft zich bezig gehouden met de sociale implicaties van die gedachte en ik heb me meer op de technische implicaties gericht. Er zijn elektrische auto's en vliegtuigen vanwege een technische doorbraak. Daar is namelijk lithium voor nodig en lithium is een zeldzaam metaal. Maar Dr. Manhattan kan lithium maken, dus is er genoeg en dus zijn er elektrische auto's.

En hoe zit het met de sigaretten?

G: Die vormden eveneens een vreemd element. Er wordt gerookt, maar het is iets heel anders dan wat mensen hier roken.
M: Het lijkt op een waterpijp; iets koels om te roken. Het is een vreemd soort sigaret. En dan heb je ook nog de Gunga eethuisjes[4]. Het was Davids idee om Indiase restaurantjes te nemen in plaats van McDonalds. Het ligt ook voor de hand. De politieke situatie is anders; er zullen oorlogen zijn op andere plaatsen. In ons verhaal heeft een of ander conflict in Azië een grote hongersnood in India tot gevolg gehad en zijn Aziatische vluchtelingen naar Amerika gegaan. Dus kwam er Indiaas voedsel... En waren er vele Indiase eethuisjes te vinden in het hele land. Al dat soort kleine details hebben we uitgewerkt. Dat is het verschil met andere strips. In die verhalen zijn de mensen grootgebracht met superhelden, terwijl hier een soort plotselinge opkomst van superhelden heeft plaatgevonden. Met dat centrale idee zijn we gestart en van daaruit hebben we de details uitgewerkt en een wereld gecreëerd.
En wat de tweede vraag betreft, 'Who watches the Watchmen?', het oorspronkelijke gezegde is 'Quis custodiet ipsos custodes?', wat zoveel betekent als 'Wie bewaakt de bewakers?' Dat was een uitspraak van de

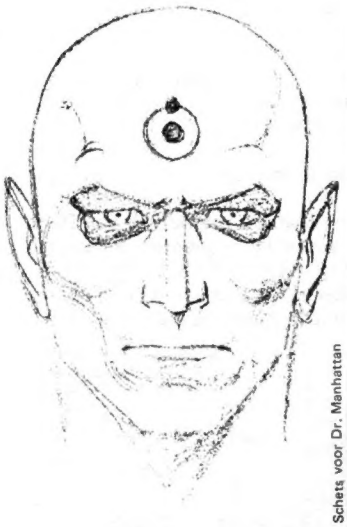

Schets voor Dr. Manhattan

Dr. Manhattan repareert apparatuur (I 23:4)

satiricus Juvenalis die tot gevolg had dat hij uit Rome werd verbannen. Het is een belangrijk politiek citaat. Wie houdt de mensen in de gaten die ons in de gaten houden? In de context van *Watchmen:* 'Zij passen op ons, wie past er op hen?'

Waar komt het citaat uit deel drie vandaan?

M: Het citaat komt uit de bijbel, uit Genesis, God wil Sodom en Gomorrah vernietigen en één van de profeten probeert hem daarvan te weerhouden door te vragen of God de steden zal sparen als er nog goede mensen zullen zijn. En als Hij bevestigend antwoordt, vraagt de profeet wat er zal gebeuren als er nog één goed mens zal zijn. Dan zegt God: 'Shall not the Judge of all the earth do right?'[5] En dat past goed bij het verhaal want daarin komen vele rechters voor: de krantenverkoper, die zijn oordeel over de aarde heeft gegeven, de president en de mensen in het Pentagon, die beslissen waar de atoombom zal vallen, en natuurlijk Dr. Manhattan.

Waar begin je mee? Met de titel en het citaat of met het schrijven van de episode?

M: We denken eerst na over de inhoud van het verhaal. Vervolgens proberen we een toepasselijk citaat te verzinnen en daarna schrijf ik het script. Ik stop er allerlei stukjes in die te maken hebben met het citaat en geef het op die manier een centrale plaats in het verhaal. ●

Discussieleider: Neil Gaiman — Vertaling en bewerking: Hedy Stegge
© The Comics Journal. Reprinted with permission.

Noten:
1. Uitgeverij Charlton publiceerde in de jaren '50 en '60 o.a. werk van Steve Ditko (zie verder interview Alan Moore).
2. Eén van de belangrijkse *underground*-tekenaars, werkte o.a. met Wilson, Moscoso en Crumb aan *Zap*.
3. In april 1986 voerde de Amerikaanse luchtmacht bombardementen uit in Libië, als vergelding voor de Libische beschieting van een Amerikaans schip.
4. *Gunga Diners*, woorspeling op *Gunga Din*, een film uit 1939 van George Stevens, zich afspelend in het 19e eeuwse India.
5. Op het moment dat deze artikelen geschreven of vertaald werden, was er geen Nederlandse vertaling van *Watchmen* beschikbaar. Namen en citaten kunnen dus aangepast zijn.

Synchroniciteit en symmetrie

Bhob Stewart

In deel 5 suggereer je dat EC science fiction- en horrorverhalen blijft publiceren na 1955. Hoe overleeft EC aan het eind van de vijftiger jaren het Watchmen-tijdperk?

Moore: In de wereld van de Watchmen hebben we een situatie gecreëerd waarin gedurende een conflict in de vijftiger jaren een aantal superhelden werkzaam was voor de regering, die hen tot vaderlandse symbolen probeerde te maken. En toen de Wertham-affaire[2] begon te spelen in de wereld van de Watchmen nam de regering, die koste wat kost wilde voorkomen dat de mensen die voor haar werkten in opspraak kwamen, het op voor de strip in het algemeen als gezond Amerikaans vermaak, zodat de kritiek verdeeld raakte. De regering sprak haar

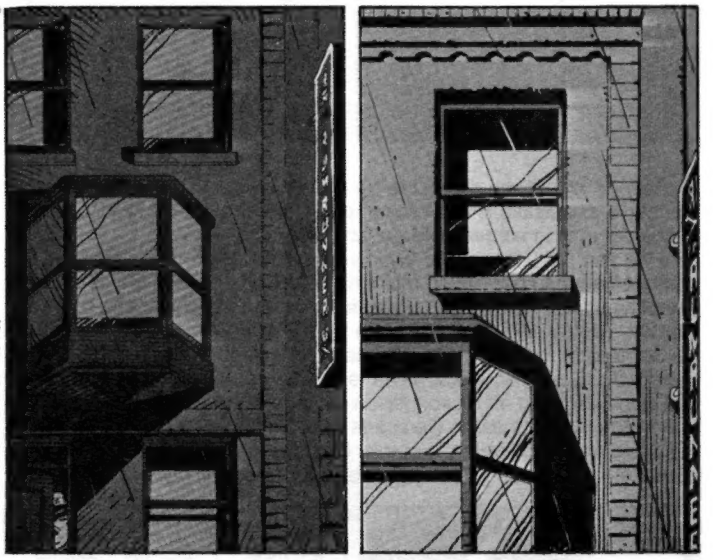

Rumrunner lichtreklame (V 1:7+8)

waardering uit voor de strip, raadde het medium aan. Dus kwam EC in een nog sterkere positie dan zij toen in werkelijkheid had. En omdat de superhelden in Watchmen over het algemeen voorwerp van angst, afschuw en verachting waren, zouden de superhelden in strips al snel aan populariteit verliezen. Met name genres als horror, science fiction en piratenstrips zouden belangrijk worden, met EC op de toppen der golven.

Waarom stond die piraterij zo centraal in plaats van bijvoorbeeld vliegtuigen uit de eerste wereldoorlog, zoals in Aces High*?*

Dave en ik hebben gediscussieerd over de gevolgen van het feit dat in onze strip superhelden een slechte naam kregen. We dachten dat er misschien een ander soort strip zou zijn dat net zo populair zou zijn geworden als de superheldenstrip bij ons. Dave kwam toen met het idee van de piratenstrip. Ik ging daarmee accoord; in eerste instantie om Dave een plezier te doen. Maar toen ik er nog eens over nadacht, viel het me op dat het genre van de piratenstrip zo rijk en donker is dat het een prima tegenwicht bood voor de wereld van de Watchmen. Er zijn parallellen tussen de wereld van de piraten en onze eigentijdse wereld. Ik denk dat het terrein van de piratenstrip nog vrijwel onontgonnen terrein is. En wat Dave en ik allemaal tegenkwamen toen we ons verdiepten in de piratenstrip: de verhalen over Zwartbaard bijvoorbeeld, die zei dat hij de duivel was en die zijn mannen opsloot in het ruim van het schip als ze hem niet geloofden. En de grond lag vol met kruit en hij liep rond met een lantaarn en zei: 'Zo ziet het eruit in de hel; en zo ziet het eruit waar ik leef.' Dat is zo'n beangstigend idee. Dat soort dingen vind ik zo inspirerend. Het past zo goed in de wereld van de Watchmen.

Joe Orlando vertelde dat je hem gevraagd hebt om een pagina te maken zoals hij dat voor EC zou doen?

Dat klopt. We dachten dat het leuk zou zijn om een pagina af te beelden van een verhaal dat geloofwaardig zou zijn. En als piratenstrips populair zouden zijn en als EC populair zou zijn, dan zou het aannemelijk zijn dat Julie Schwartz geprobeerd zou hebben Joe Orlando over te halen om een piratenstrip te tekenen en dat zou heel goed de *Black Freighter* geweest kunnen zijn. We hebben het Joe voorgesteld en hij heeft een fantastische pagina gemaakt. Dave Gibbons was er helemaal van ondersteboven.

Je moet wel erg goed zoeken in deel 5 om de naam te vinden van de bar naast Molochs huis.

Rumrunner.

In de meeste plaatjes blijft de naam gedeeltelijk verborgen, en zelfs in plaatje 7 op pagina 1, waar hij in zijn geheel te zien is, is het op zo'n manier in beeld gebracht dat het puzzelen blijft.
Dat soort dingen maakt het zo verschrikkelijk leuk om Watchmen *te lezen. Er zijn zoveel kleine details in verwerkt, dat je elk deel een aantal keren kunt lezen en je steeds nieuwe dingen ontdekt.*

Geweldig! Ik ben blij dat te horen omdat we een produkt wilden maken met verschillende facetten; een verhaal met verschillende lagen zodat elk nieuw deel stukjes van eerdere delen in een ander perspectief plaatst. Je kunt teruggaan naar een scène die wordt herhaald en meer te weten komen. Het maakt het de moeite waard het verhaal meerdere keren te lezen. De hoeveelheid details die Dave in de plaatjes heeft verwerkt doet denken aan de overvolle plaatjes van Wally Wood en Bill Elder in *Mad*. We kozen voor eenzelfde benadering. Zorgen voor zoveel details dat je het verhaal steeds opnieuw kunt lezen.
Ik zal een voorbeeld geven: Als Dr. Manhattan en Silk Spectre beiden op Mars zijn, vergeet hij haar iets te geven zodat ze kan ademen. Hij vergeet dat mensen dat nodig hebben. Plotseling realiseert hij zich dat,

THIS CABIN-LAD'S GROWN HAGGARD, SO IN THE POT HE GOES AND FROM HIS SKIN WE'LL MAKE A LITTLE DRUM TO BEAT AS WE FIRE HUMAN HEADS FROM CANNONS AT OUR FOES. AND SET THE SEAS ABLAZE WITH BURNING RUM.
I TREAD A LURCHING TIMBER WORLD; A REEKING, SALT-CAKED HELL; AND YET, PERHAPS, NO WORSE A WORLD THAN YOURS, WHERE BISHOPS STROLL THROUGH CHARNEL YARDS WITH POMANDERS TO SMELL, WHERE VILE MEN THRIVE AND LOVE CRAWLS ON ALL FOURS.

Black Freighter-pagina door Joe Orlando (V bijlage)

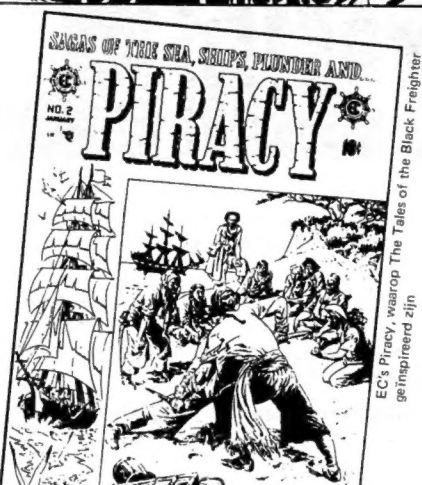

EC's Piracy, waarop The Tales of the Black Freighter geïnspireerd zijn

biedt z'n excuses aan en geeft haar een beschermlaag met warme zuurstof zodat ze kan ademen zonder te bevriezen. Later pakt ze een sigaret uit haar tasje en een aansteker en probeert ze twee keer tevergeefs om de sigaret aan te steken; de aansteker werkt niet omdat er geen zuurstof is. Er is alleen een dunne beschermlaag van zuurstof om haar heen. En ze fronst alleen haar wenkbrauwen en stopt de sigaret terug in haar tas. Er wordt niets gezegd, er wordt niet naar verwezen in de dialoog. Zulke dingen maken het verhaal echt. Het is verschrikkelijk moeilijk om al die details te verwerken. Maar ik ben blij dat mensen de moeite nemen het verhaal twee of drie keer te lezen.

Wisselen Dave en jij die dingen voortdurend uit?

Ja, in zekere zin wel. Rorschach met zijn suikerklontjes was iets waarmee ik in het eerste deel wilde beginnen. In plaatje 6 op pagina 11 zien we Rorschach suikerklontjes in zijn zak steken. Als hij later met Dr. Manhattan praat haalt hij een klontje tevoorschijn, doet zijn masker omhoog, eet het op en gooit het papiertje op de grond (plaatje 7 op pagina 21). Als hij weg is, zien we Laurie met een vies gezicht het papiertje oprapen en weggooien (plaatje 2 op pagina 23). Het is leuk om zo'n handeling zonder verdere consequenties door te laten spelen in het verhaal. In deel 3 gaat Dreiberg koffie zetten en ziet dat hij nog maar één klontje suiker heeft (plaatje 5 op pagina 8). In deel 7 (pagina 1) is hij in de winkel om suiker te kopen als er iets gebeurt en op pagina 3 vult hij de suikerpot bij. Maar hij wordt gestoord en voltooit de handeling pas op pagina 11. Dan en Laurie drinken koffie met suiker op pagina 12. Rorschach heeft inmiddels nog steeds de suikerklontjes in zijn zak gehouden, zoals blijkt uit het politierapport (pagina 1 van het aanhangsel, deel 6). Het is allemaal niet zo belangrijk, maar voor oplettende lezers loopt er een draad door het verhaal en komt het in deel 7 tot een (kleine) ontknoping.

In films van Jerzy Skolimowski[3] zie je dat ook. Irrelevant lijkende gebeurtenissen en details die soms wel, maar soms ook niet met de plot van het verhaal verband houden.

Ja, dat is precies wat wij doen. We moesten op een gegeven moment een naam hebben voor een slotenmakersbedrijf, omdat ik het leuk vond de deuren die door Rorschach waren opengebroken weer te laten repareren (pagina 7, deel 3). Dat zie je nooit in superheldenstrips. De gewone jongens die al die schade weer moeten herstellen. Ik had dus een naam nodig voor dat bedrijf en ik dacht aan 'de gordiaanse knoop'. We speelden met die naam en de slogan van het bedrijf: 'They'll never undo this sucker!' Voor het stuk over Dr. Manhattan op Mars wilde ik een plaatje van een bepaald soort krater. Dave vond een plaatje dat vrijwel precies voldeed aan mijn beschrijving. In de tekst onder het plaatje stond: dit is de zus-en-zo-krater vlakbij het Nodus Gordii gebergte op Mars (en nodus gordii is Latijn voor de Gordiaanse knoop). Wat een samenloop van omstandigheden! Dus verwerkten we dat in het verhaal. En zo was er nog iets, iets wat niemand zal geloven. Dave vond in een boek een foto van een krater met daarin een kleinere krater op Mars en onder de foto stond de volgende tekst: een 'smiley face' op

RORSCHACH'S JOURNAL. OCTOBER 21ST, 1985 :
LEFT JACOBI'S HOUSE 2:35 a.m. HE KNOWS NOTHING ABOUT ANY ATTEMPT TO DISCREDIT DR. MANHATTAN. HE HAS SIMPLY BEEN USED. .:

Rumrunner-logo (V 6:5)

Mars. We moeten zoiets natuurlijk wel gebruiken; het was voorbestemd. Maar niemand zal geloven dat het echt is. En met Watchmen zijn er veel van dit soort voorbeelden van sychroniciteit, die overal vandaan komen.

Op de laatste pagina van deel vijf is er een overeenkomst met een ander EC-verhaal. De scène waarin Rorschach vóór de 'Rumrunner'-neonlamp langs naar beneden springt lijkt veel op een scène in het EC-verhaal Fall Guy.

Ja, dat was een verhaal van Wally Wood. Ik herinner me dat de man de

Zuurstofgebrek (IX 3:7+8)

brandende letters van de neonlamp uitslaat bij zijn val, wat werkelijk een krachtige visualisatie is van iemand die naar beneden valt. Misschien heb ik dat in mijn achterhoofd gehad.
Hoe we aan dat uithangbord kwamen zal ik je vertellen: in deel twee komt een scène voor waarin Moloch en de Comediant in Molochs slaapkamer zijn. Ik zei tegen Dave dat het een statische scène moest worden, gezien door Molochs ogen als hij rechtop in bed zit. We lieten de Comediant rondlopen in de kamer. Het was een dramatische monoloog. Om de scène boeiend te houden, opperde ik dat er buiten een neonlamp aan en uit zou flitsen. De neonlamp was dus niet daadwerkelijk zichtbaar in die scène maar je zag het effect ervan: elk tweede plaatje licht op en is oranje. Dus weten we dat er een lamp is buiten maar we weten niet wat het is. En toen we bij deel vijf waren leek

THAT'S RIGHT. HUMAN BEAN JUICE. HA HA.
HE'S DEAD.
BADGE BELONGED TO THE COMEDIAN. BLOOD TOO.
DEAD? WHAT YOU'RE TALKING ABOUT THE COMEDIAN?
INVESTIGATED A ROUTINE HOMICIDE. VICTIM NAMED EDWARD BLAKE. FOUND THE COSTUME IN BLAKE'S WARDROBE. SEEMS HE WAS THE COMEDIAN.
SOMEBODY THREW HIM OUT OF A WINDOW.
UHM.
SO YOU SUPPORT THE ALLEGATIONS MADE IN HOLLIS MASON'S BOOK CONCERNING BLAKE?
WHAT MASON SAID IN "UNDER THE HOOD" IS WHAT HAPPENED. GOD KNOWS I'M NOT MY MOTHER'S BIGGEST ADMIRER, BUT SOME THINGS SHOULDN'T HAPPEN TO ANYBODY.
WHY DO YOU THINK BLAKE NEVER SUED MASON?

Suikerklontjes (I 11:5+6 en 21:6+7)

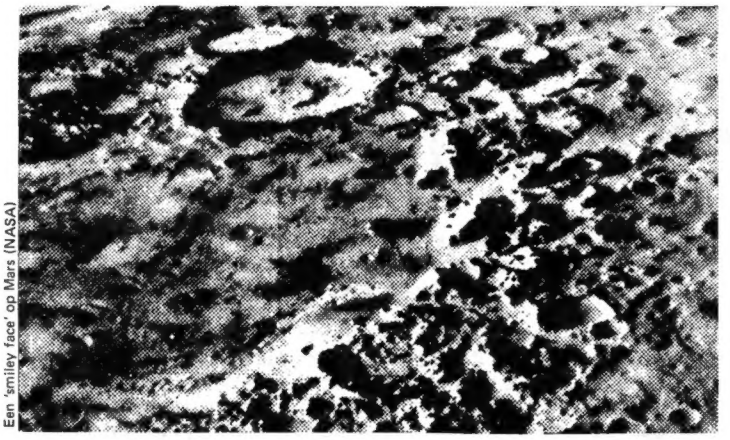

Een 'smiley face' op Mars (NASA)

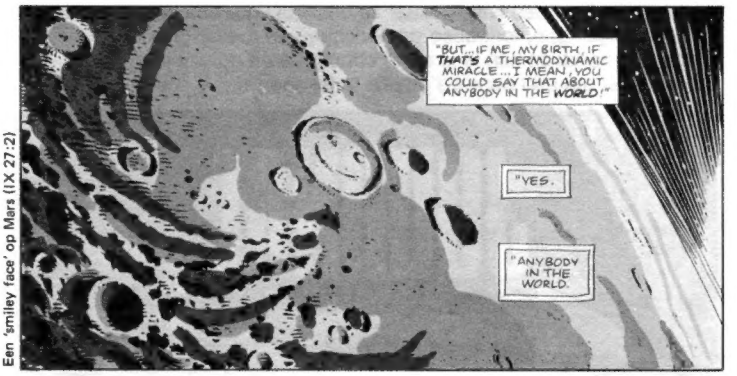
"BUT...IF ME, MY BIRTH, IF THAT'S A THERMODYNAMIC MIRACLE...I MEAN, YOU COULD SAY THAT ABOUT ANYBODY IN THE WORLD!"
"YES."
"ANYBODY IN THE WORLD."

Een 'smiley face' op Mars (IX 27:2)

het een goed idee hier te refereren naar piraten. Het idee om een plek te creëren die de 'Rumrunner' heette leende zich goed voor het uithangbord met die twee R's met de ruggen tegen elkaar en de gekruiste beenderen eronder. Het was een leuk plaatje. Alles paste in elkaar. Maar dit deel heeft ons heel wat hoofdbrekens gekost, met al die symmetrische dingen erin.

Is het ontwerp van de klok geïnspireerd op het Bulletin of Concerned Scientists*?*

Zijn zij degenen die de nucleaire klok controleren? Ik ben namelijk de naam van de organisatie die dat deed vergeten. Ik weet alleen dat er ergens door de een of ander een 'Doomsday'– klok werd bediend. Daar komt het idee vandaan. En verder komt het ook uit andere bronnen. Het citaat uit het eerste deel 'At midnight, all the agents...' komt uit een liedje van Bob Dylan dat *Desolation Row* heet. Om middernacht gaan alle superhelden de straat op en pakken iedereen op die meer weet dan zij. 'Middernacht' is iets wat daarbij past en dus ook het concept van de nucleaire klok waarvan de wijzers op een paar minuten voor midder–nacht staan. Al deze dingen passen goed in elkaar en weerspiegelen de centrale thema's van het verhaal.

Kun je iets vertellen over de piraten in het verhaal?

In *Watchmen* worden de meer verhalende delen afgewisseld met biografische delen. In de verhalende delen komen we steeds terug bij de krantenverkoper en de jongen die keer op keer zijn stripboek leest. Het 'wereldnieuws' wordt weergegeven in de krantekoppen die steeds bij de verkoper te zien zijn. En tegelijkertijd nadert het piratenverhaal zijn ontknoping. Het hele verhaal is uitgewerkt en het is op zich een goed verhaal. Maar het heeft ook een sterke weerklank op het einde van *Watchmen*. Die twee zijn elkaars spiegel en ze zijn ook tegelijk getekend. We zien de auteur van de piratenstrip ook terugkomen in een later deel van *Watchmen*, hij neemt eigenlijk een centrale plaats in de plot in.

Denk je dat de vraag in de winkels naar de verzonnen Tales of the Black Freighter *zou kunnen leiden tot het maken van een echte* Tales of the Black Freighter*?*

Ik weet dat Joe Orlando het verschrikkelijk leuk vond om dat kleine stukje verhaal te doen. Hij zei steeds maar dat we een verhaal moesten maken dat werkelijk een deel van *Tales of the Black Freighter* zou zijn. Dave en ik hebben het erover gehad, en misschien in de verre toekomst... We zouden een miniserie van drie of van zes deeltjes kunnen maken. Misschien dat Dave er een paar zou kunnen tekenen en Joe Orlando ook een paar. En het zou leuk zijn om.ze precies zo te maken als een echte piratenstrip uit de zestiger jaren.

Nog even terug naar één van de meest fascinerende personages, Rorschach. Had je, toen je Rorschach bedacht, een bestaande psychotische persoonlijkheid in gedachten?

Ik dacht eigenlijk aan een personage van Steve Ditko, Mr. A, één van de Charlton–superhelden waarop, zoals je weet, de Watchmen–figuren oorspronkelijk zijn gebaseerd. Hij was echt een Steve Ditko–personage, iemand met een grappige naam en een vreemd masker op; en dan die vlekken over zijn gezicht...
Verder draagt Rorschach de filosofische aspecten van Dr. A uit in een wereld die veel grimmiger en realistischer was dan de wereld van de personages van Ditko. Toen ik de eerste pagina schreef dacht ik aan de briefjes die de Son of Sam[4] naar de politie stuurde. Briefjes als: 'Ik schrijf je vanuit de straten van New York, vanuit de goot, want ik ben de mieren in de goot en ik ben het bloed in de goot... En de scheuren in de stoep.' Het waren volslagen psychotische kreten, maar er sprak een zeker beeld van de stad uit – en dus was het toepasselijk ze aan Rorschach toe te schrijven. Een mengeling van Dr. A en de Son of Sam lijkt me een adequate beschrijving van Rorschach. ●

The Fall Guy (door Wally Wood), uit EC's Shock SuspenStories 12

Rorschach (V 27:9 en 28:1)

Interview: Bhob Stewart — Vertaling en bewerking: Hedy Stegge
© The Comics Journal. Reprinted with permission.

Noten:

1. Voor alle duidelijkheid: de strip *Watchmen* verscheen tussen september 1986 en oktober 1987 bij DC als een 12-delige comic-serie en werd in 1988 herdrukt in één deel, als paperback; de indeling in 12 hoofdstukken bleef echter behouden. De Nederlandse uitgave zal bestaan uit 6 groot formaat albums, die steeds 2 hoofdstukken/deeltjes omvatten. Als er in deze artikelen gewag wordt gemaakt van 'delen' wordt hiermee steeds verwezen naar de oorspronkelijke comics of de huidige 'hoofdstukken'.
2. De psychiater Frederic Wertham publiceerde in 1954 zijn boek *Seduction of the Innocent*, waarin werd 'bewezen' dat strips een slechte invloed hadden op kinderen. Mede als gevolg van deze publikatie werd besloten tot strenge censuurmaatregelen voor strips en verdween uitgeverij EC bijna geheel van de markt.
3. Vernieuwend Pools regisseur (Warschau, 1938). Werkte o.a. samen met Polanski en Wajda.
4. In 1978 werden in New York Ciry tenminste zes mensen gedood en een zevental anderen gewond door een psychopaat die zich *'Son of Sam'* noemde. In augustus van dat jaar arresteerde de politie de moordenaar, de 24-jarige David Berkowitz, na een grootscheepse klopjacht die wereldwijd de kranten haalde.

Dave Gibbons: de architect achter Watchmen

Bhob Stewart

Dave Gibbons, de tekenaar van Watchmen, *is wat het tekenen betreft volledig autodidact. Oorspronkelijk wilde hij na de middelbare school architect worden, maar deze opleiding leek hem te zwaar, en hij werd uiteindelijk landmeter. Naast zijn dagelijkse werk tekende Dave in de avonduren zo nu en dan voor fanzines, en ook wel voor professionele strips; bovendien letterde hij veel werk van anderen. In 1975 waagde hij de sprong naar het vak van striptekenaar. Dave over wat hem precies tot tekenen aanzette:* "... strips lezen en denken: Hé! Dat kan ik ook!" *In onderstaand interview, dat Bhob Stewart met hem hield op 17 april 1987, wordt vooral ingegaan op Dave's manier van werken, toegespitst op* Watchmen.

Hoe hebben Alan en jij aan Watchmen *gewerkt?*

Alan en ik hebben steeds in stukjes gewerkt, tenminste vanaf ongeveer het vierde deel. Ik kreeg drie pagina's van Alans scenario en tekende dat, en tegen het einde belde ik hem op en zei 'Honger!'. Dan stuurde hij me twee of drie nieuwe pagina's, of soms één, of zes.

"YOU KNOW WHAT I WISH? I WISH ALL THE SCUM OF THE EARTH HAD ONE THROAT AND I HAD MY HANDS ABOUT IT."
RORSCHACH (1975)
WHO WATCHES THE WATCHMEN?

Rorschach, schets voor advertentietekening

Hij was dus nog met schrijven bezig terwijl jij al tekende.

Ja. Hij was bij wijze van spreken pagina 12 aan het schrijven, terwijl ik pagina 11 tekende. Het is een beetje eng om het zo te doen, maar we zijn alle twee redelijk professioneel en we kunnen wel inschatten wat er ongeveer gaat komen.

De scenario's van Alan zijn nogal lang.

Het scenario voor het eerste deeltje van *Watchmen* was, geloof ik, 101 pagina's getypte tekst, zonder witregels tussen de verschillende beschrijvingen of zelfs tussen de pagina's. Sommige schrijvers beginnen een nieuwe pagina altijd op een nieuw vel, maar dit gaat maar door en door, honderd pagina's lang. Het eerste wat ik gedaan heb, en altijd doe, is de pagina's nummeren voor het geval ik alles op de grond laat vallen; ik zou er twee dagen mee bezig zijn om ze weer in de goede volgorde te krijgen. Daarna heb ik met een viltstift aangegeven wat geletterd moet worden, wat een beschrijving is en wat de details zijn. Het kost nogal wat georganiseer voordat je echt kunt gaan tekenen.
De teksten geef ik met een blauwe stift aan, de beschrijvingen met geel en de details met rood. Zo doe ik dat vaker. Als je een hele hoop materiaal hebt, krijg je het beter in je hoofd als je het op de een of andere manier markeert dan wanneer je het alleen maar leest. Zo kun je alles ook makkelijk terugvinden. En Alans scenario's zijn wel onderhoudend, dit is dus geen kritiek, maar ze bestaan voor een groot gedeelte wel uit uitwijdingen, terloopse opmerkingen en toevalligheden. Door dingen te markeren kun je je beter concentreren op wat je echt moet weten om een bepaald plaatje te tekenen.

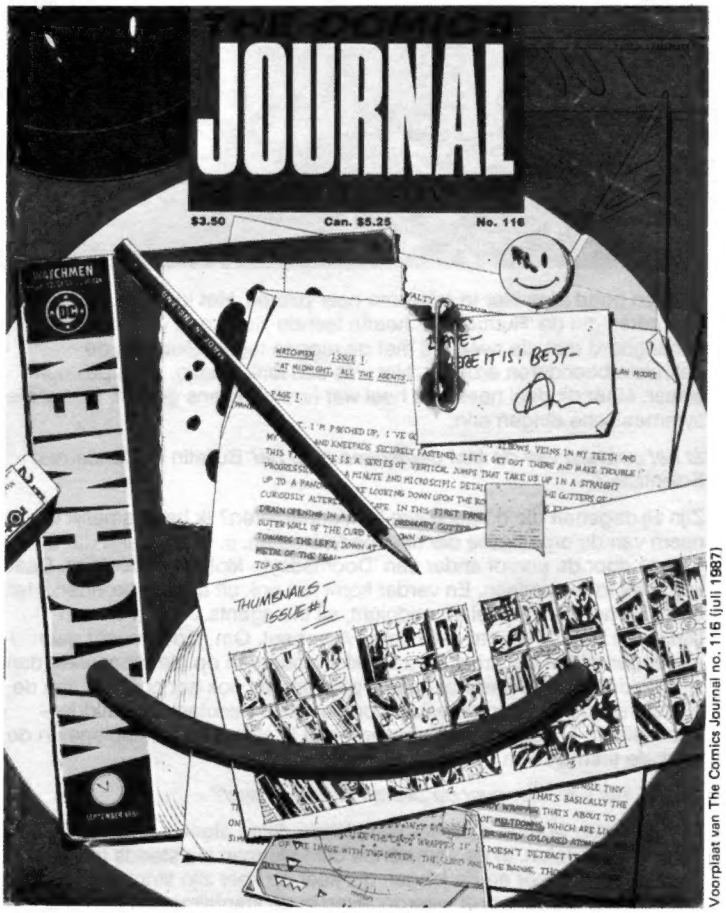

Voorplaat van The Comics Journal no. 116 (juli 1987)

Wat doe je daarna?

Ik maak van alles kleine schetsen. Op de voorkant van *The Comics Journal* zie je een goed voorbeeld daarvan: dat vel waarop staat 'Thumbnails – issue # 1'. Zo krijg je enig idee van de grootte van die schetsen, ongeveer 3 bij 5 cm. Ik maak tamelijk nauwkeurige schetsen zodat ik weet waar de schaduwpartijen komen en waar precies de tekstballonnen. Het gaat er om struktuur in het geheel aan te brengen, zodat ik bij het tekenen niet steeds terug hoef te bladeren naar de getypte pagina. De uiteindelijke tekeningen baseer ik alleen op de schetsen. Daarna letter ik alle pagina's, wat bij *Watchmen* gemakkelijk ging vanwege het 3 bij 3 patroon. De dialogen staan meestal bovenaan in een plaatje, of onderaan, maar niet steeds op verschillende plaatsen. Ik letter dus alles, en daarna teken ik het. Het was echt handig om het zo bij *Watchmen* te doen, omdat daar zoveel details in zitten, en de beschikbare ruimte kostbaar is. In de ruimte die na het letteren overblijft kun je dan het preciese beeld plaatsen. Het zou heel moeilijk zijn om het andersom te doen.

Verander je nooit een plaatje terwijl je bezig bent? Er zitten zoveel details in: krantekoppen, posters, graffiti. En het is allemaal perfekt vormgegeven.

Wat me echt interesseert en wat me de laatste jaren steeds meer is gaan interesseren is de compositie van de plaatjes. Je krijgt geen effekt

Jon Osterman wordt gedesintegreerd (IV 8:4)

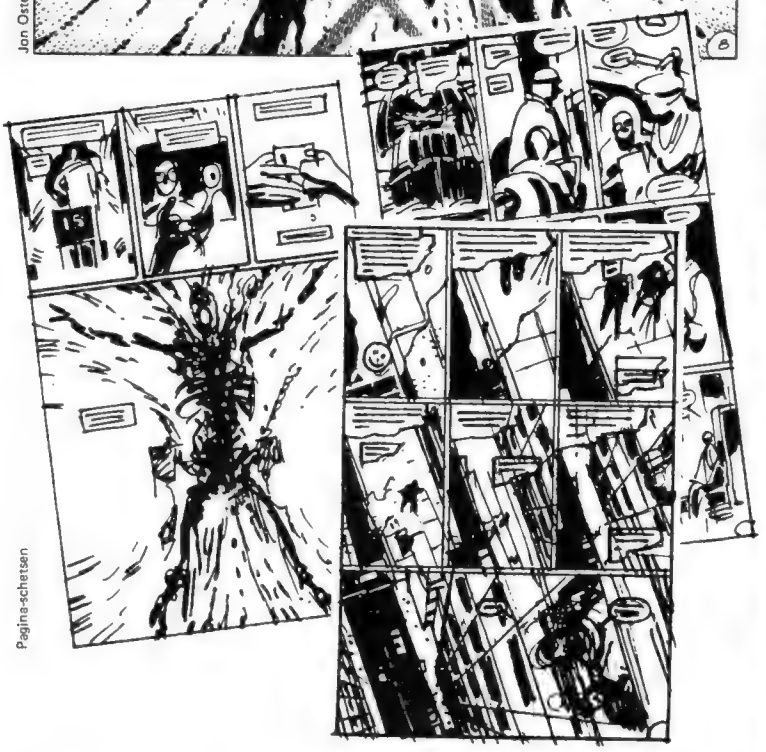

Pagina-schetsen

door *wat* je in een plaatje tekent, maar door *hoe* je het tekent – de preciese verdeling van de ruimte of de verhouding tussen de delen van een tekening. Ik probeer de tekeningen zo te maken dat je ze ziet als bijna abstrakte composities. Details voeg ik pas op de tweede plaats toe, zodat de tekening daar niet in verzuipt. Het is geen opeenstapeling van details, het detail is ondergeschikt aan het verhaaltje dat de tekening moet vertellen.

Verander je wel eens een tekening ten opzichte van zo'n schets?

Ja, maar nooit op een ingrijpende manier. Ik vind het het fijnste als het denkwerk in de schetsen zit. Daardoor hebben de composities ook effekt, en ik maak mezelf niet wijs dat wanneer het in een schets niet zo goed lijkt, het in de tekening wel wat wordt. Soms merk je dat na het letteren een andere ruimte is overgebleven om het beeld in vorm te geven, en dan moet je een beetje gaan schuiven. Als je de tekeningen met de schetsen vergelijkt, zie je dat misschien één procent van de tekeningen veranderd is, maar ik doe dat nooit op een ingrijpende manier, bijvoorbeeld van een close-up naar een totaal. Het blijft hetzelfde camerastandpunt, alleen een beetje anders. Zo'n manier van werken geeft je ook kijk op het geheel, je blijft niet steken in één reeks of één bepaalde tekening. Je krijgt kijk op de verhouding tussen de verschillende tekeningen, de verschillende bewegingen en effekten die je nastreeft, het geheel in plaats van de afzonderlijke onderdelen.

Ik heb de indruk dat je bij het tekenen al bezig bent met kleur. Is er een verband tussen jouw werk en dat van de inkleurder?

Ja, Alan heeft de neiging om zo nu en dan een bepaald kleureffekt te suggereren. Bij het tekenen probeer ik de beelden juist in zwart en wit te laten werken, maar ook iets over te laten aan de kleur. Tijdens het maken van *Watchmen* ben ik John Higgins, de inkleurder, in feite steeds meer gaan vertrouwen. Ik heb echt de neiging om steeds meer open te laten, of schaduwen niet uit te werken, omdat ik weet dat hij daar de juiste tint voor zal gebruiken. Wat belangrijk is geweest voor de kwaliteit van *Watchmen* is het feit dat John Higgins vlakbij woont, ongeveer 12 km bij mij vandaan. Ik kende hem al een hele tijd, en toen *Watchmen* voor het eerst ter sprake kwam, wilde ik het niet, nadat het zwartwit-werk af was, zomaar ergens heen sturen. Hoewel de inkleurders van DC zeer professioneel zijn, en ik erg tevreden ben met de dingen die ze met mijn eerdere werk hebben gedaan, zou dat niet zo goed gepast hebben in de manier waarop Alan en ik aan *Watchmen* hebben gewerkt. We hadden een goede verstandhouding met elkaar, en ik had het gevoel dat we ook een inkleurder moesten hebben met wie we in overleg konden samenwerken. Dus praatte ik met John, en hij wilde het erg graag doen. Niet alleen omdat hij het boek goed vond, maar ook omdat hij daardoor een werkverband met DC tot stand kon brengen. Ik weet dat hij in de toekomst beter zal worden. Hij is niet zomaar een inkleurder; hij is een bijzonder goede illustrator en schilder. Ik stuur hem kopieën, en daarna spreken we telefonisch de hele zaak door. Hij kleurt het in en komt dan op een avond langs om alles weer door te spreken. Ik heb hem ooit eens gevraagd om iets opnieuw in te kleuren, toen ik over iets twijfelde, over een zuiver vertelmatig aspekt, iets moest een bepaalde kleur krijgen terwille van het verhaal. Ondanks het feit dat ik af en toe op mijn tong moet bijten, laat ik hem echt zijn gang gaan. Ik denk dat het goed is om op zijn oordeel te vertrouwen, en dat het uiteindelijke resultaat dat ook laat zien.

Hebben jullie ooit bijeenkomsten met zijn drieën?

We kennen elkaar natuurlijk wel, maar we moesten zo onder tijdsdruk aan *Watchmen* werken, dat we misschien twee of drie keer bij elkaar zijn geweest. We hebben wel contact via de telefoon. Ik denk dat Alan wat meer met mij praat, en ik geef het dan door aan John, het is geen complete cirkel.

WE'RE ALL PUPPETS, LAURIE. I'M JUST A PUPPET WHO CAN SEE THE STRINGS.
WE SHALL GO UP TO THE BALCONY. YOU CAN SEE THE NODUS GORDII MOUNTAINS FROM THERE.
WELL, WHAT IF I DON'T?

Architectuur (IX 5:4)

Een aantal plaatjes doet nogal denken aan het werk van Severin en Elder voor EC. Is dat bewust zo gedaan of toevallig?

Ik denk dat het *Mad*-spul dat ik in de paperback-herdrukken van Ballantine zag toen ik klein was, waarschijnlijk onbewust zo'n effekt op mij heeft gehad, dat waarschijnlijk alles wat ik doe dicht bij de EC-manier van werken aanligt. Ik dacht altijd dat Wally Wood mijn favoriete tekenaar was, maar nu de fraaie herdrukken van EC uitkomen,

DAN?
UH, HEY... ARE YOU OKAY? I MEAN, YOU SOUND UPSET
A DREAM I JUST HAD A DREAM IS ALL
N-WE WERE KISSING AND THEN THIS NUCLEAR BOMB IT JUST...
WE BURNED UP WE WERE GONE. EVERY THING WAS GONE
T-S THIS WAR THE FEELING THAT IT'S UN-AVOIDABLE IT MAKES ME FEE...SO POWER-LESS
SO IMPOTENT

realiseer ik me dat heel wat van mijn favoriete *Mad*-verhalen van Elder afkomstig zijn, zoals *Frank N. Stein* (*Mad* nr. 8) en *Shermlock Scholmes* (*Mad* nr. 7). En zeker in *Watchmen* is dat duidelijk te zien aan al die kleine tekens en de krantekoppen, en ook de gebeurtenissen op de achtergrond doen sterk denken aan de strips van Elder. Dus ik moet inderdaad schuld bekennen, op grond van jeugdinvloeden, denk ik.

De opmaak van de pagina's lijkt ook op het werk van EC.

Ja, dat is met opzet zo gedaan. Ik wilde dat *Watchmen* er op een bepaalde manier uit zou zien – niet zoals andere strips. Je hebt wat ik de 'poster'benadering noem en de 'verhaal'benadering. De 'poster'benadering wil zeggen dat je elke pagina als een grafische eenheid vormgeeft. Daarna deel je dat geheel op in wat er gebeurt. Het effekt daarvan is dat je naar een pagina kijkt en zegt 'Jé! Wat een pagina! Wat een tekenaar!' –het verhaal lees je pas daarna. Wat wij met *Watchmen* wilden doen was het verhaal op de eerste plaats zetten, en het leek me dat, als de tekeningen allemaal min of meer dezelfde grootte zouden hebben, je hetzelfde effekt zou krijgen als in een theater of bioscoop, of zelfs op tv. Omdat het scherm altijd hetzelfde blijft, zie je het niet meer. Je let er niet op, en je wordt veel gemakkelijker in het beeld gezogen. Alan vond het geloof ik ook een goed idee, het geeft hem ook meer controle over de vertelling, omdat hij precies weet welke vorm de tekeningen hebben. Het geeft het verhaal een vast tempo, en wij houden de zaak goed in de hand. Als de lezer zo opgaat in het verhaal dat hij bijna vergeet dat het tekeningen zijn, ben ik wel gelukkig (lacht).

Ik was in ieder geval vergeten dat het tekeningen zijn. Bij het gedeelte over het uileschip dat mensen van de brand redt in deel 7, had ik het gevoel dat ik naar een animatiefilm zat te kijken. Ik hoorde echt Billie Holiday in mijn hoofd zingen. Dat was een emotioneel gedeelte. Het viel me ook op als een poging om iets met erotiek in een strip te doen, iets wat nog nooit gedaan was.

Dat klopt. We wilden het verschil laten zien tussen het alledaagse en het romantische. De eerdere scène met Dan en Laurie op de sofa terwijl ze tv zitten te kijken, staat dicht bij hoe, denk ik, echte sex door veel mensen wordt ervaren. Het is erg menselijk, en kan een beetje onhandig zijn. Soms gaat je arm slapen, soms werkt het niet. Terwijl dat gedeelte op het eind juist de romantische, geïdealiseerde en aantrekkelijke kant van sex uitbeeldt, die altijd in je gedachten is, ook al is het in werkelijkheid niet zo. Dat lijkt overeen te stemmen met het concept van de superheld, een geromantiseerde kijk op hoe het leven zou kunnen zijn. Dat proberen we daar uit te beelden en ook iets van wat ik altijd aantrekkelijk vond aan superhelden. Niet zozeer het feit dat ze mensen door muren heen kunnen slaan of grof kunnen zijn, maar het gevoel van Batman in de Batcave, het optreden van een of ander heldhaftig team, of het edele aan Superman. En ik denk dat dat, op een bepaalde manier, iets erotisch heeft (lacht).

Deed je ook humoristisch werk onder invloed van Mad*?*

Wat nogal op *Mad* lijkt is iets wat ik samen met Alan heb gemaakt, *Chronocops*, eigenlijk een eerbetoon aan Will Elder. Veel van mijn vroegere werk is humoristisch, *Mad*-achtige parodieën op Britse tv-programma's en komische personages. Een deel van mijn vroegere werk bestond uit iets wat alleen de Britten kennen: lezers sturen grappen in en die hertekende ik voor een pagina. Meestal was dat een tamelijk grof soort humor.

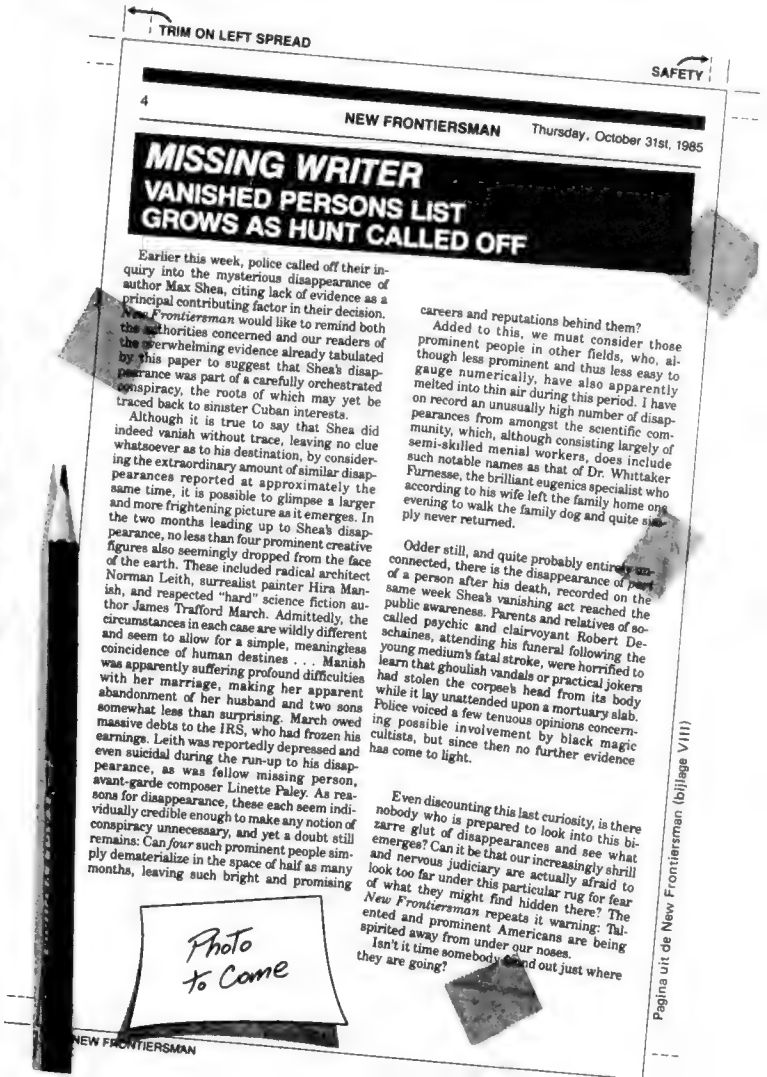
TRIM ON LEFT SPREAD
SAFETY
4
NEW FRONTIERSMAN
Thursday, October 31st, 1985
MISSING WRITER
VANISHED PERSONS LIST
GROWS AS HUNT CALLED OFF
Earlier this week, police called off their inquiry into the mysterious disappearance of author Max Shea, citing lack of evidence as a principal contributing factor in their decision. New Frontiersman would like to remind both the authorities concerned and our readers of the overwhelming evidence already tabulated by this paper to suggest that Shea's disappearance was part of a carefully orchestrated conspiracy, the roots of which may yet be traced back to sinister Cuban interests.
Although it is true to say that Shea did indeed vanish without trace, leaving no clue whatsoever as to his destination, by considering the extraordinary amount of similar disappearances reported at approximately the same time, it is possible to glimpse a larger and more frightening picture as it emerges. In the two months leading up to Shea's disappearance, no less than four prominent creative figures also seemingly dropped from the face of the earth. These included radical architect Norman Leith, surrealist painter Hira Manish, and respected "hard" science fiction author James Trafford March. Admittedly, the circumstances in each case are wildly different and seem to allow for a simple, meaningless coincidence of human destines . . . Manish was apparently suffering profound difficulties with her marriage, making her apparent abandonment of her husband and two sons somewhat less than surprising. March owed massive debts to the IRS, who had frozen his earnings. Leith was reportedly depressed and even suicidal during the run-up to his disappearance, as was fellow missing person, avant-garde composer Linette Paley. As reasons for disappearance, these each seem individually credible enough to make any notion of conspiracy unnecessary, and yet a doubt still remains: Can four such prominent people simply dematerialize in the space of half as many months, leaving such bright and promising careers and reputations behind them?
Added to this, we must consider those prominent people in other fields, who, although less prominent and thus less easy to gauge numerically, have also apparently melted into thin air during this period. I have on record an unusually high number of disappearances from amongst the scientific community, which, although consisting largely of semi-skilled menial workers, does include such notable names as that of Dr. Whittaker Furnesse, the brilliant eugenics specialist who according to his wife left the family home one evening to walk the family dog and quite simply never returned.
Odder still, and quite probably entirely unconnected, there is the disappearance of part of a person after his death, recorded on the same week Shea's vanishing act reached the public awareness. Parents and relatives of so-called psychic and clairvoyant Robert Deschaines, attending his funeral following the young medium's fatal stroke, were horrified to learn that ghoulish vandals or practical jokers had stolen the corpse's head from its body while it lay unattended upon a mortuary slab. Police voiced a few tenuous opinions concerning possible involvement by black magic cultists, but since then no further evidence has come to light.
Even discounting this last curiosity, is there nobody who is prepared to look into this bizarre glut of disappearances and see what emerges? Can it be that our increasingly shrill and nervous judiciary are actually afraid to look too far under this particular rug for fear of what they might find hidden there? The New Frontiersman repeats it warning: Talented and prominent Americans are being spirited away from under our noses.
Isn't it time somebody found out just where they are going?
Photo to Come
NEW FRONTIERSMAN

Pagina uit de New Frontiersman (bijlage VIII)

Alledaagse (VI 19:6-8) en geromantiseerde sex (VII 27:8-11)

Heb je het gevoel dat je door Watchmen *op een ander niveau terecht bent gekomen?*

Voor mij was *Watchmen* een strip waar ik zelf geld voor zou hebben uitgegeven om het te kunnen lezen. Ik denk dat dat met veel tekenaars zo gaat. Het gaat om het verschil tussen routinewerk en echte betrokkenheid, tussen 'vakmanschap' en 'kunstenaarschap'. Ik denk dat veel mensen uiteindelijk alleen vakman zijn. Daar kun je voor kiezen, ik heb zelf ook veel reclamewerk gedaan. Terwijl je zit te tekenen ben je eigenlijk meer geïnteresseerd in wat er op de radio is. Maar wanneer ik

Frank N. Stein (door Will Elder), uit Mad

met zoiets als *Watchmen* bezig ben, of andere dingen van Alan, raak ik er zo bij betrokken dat ik het als een kunstwerk ga benaderen. Je maakt er een persoonlijke creatie van, het is niet alleen maar werk. Veel andere Amerikaanse strips die ik heb gedaan, deed ik wel met vakmanschap, maar ik zou er eerlijk gezegd geen geld voor over hebben om ze te lezen (lacht).

Wat ben je na Watchmen *van plan?*

Ik heb verschillende gesprekken gehad met Frank Miller over een mogelijk projekt, waarschijnlijk het volgende grote projekt dat ik ga doen. Een Engelse firma, *Knockabout Comics*, is bezig met een stripversie van –nou komt 'ie– de Bijbel, en wat kun je na Alan Moore nog verder doen, behalve iets van Frank Miller of het woord van God? (gelach). Ik ben ook nog benaderd door een paar mensen die bezig zijn met een moderne horror–bloemlezing, *Taboo*, waar ik iets voor ga tekenen en misschien ook zelf schrijven. Toen ik met strips begon schreef ik ook veel zelf, en hoewel dat nu op de achtergrond is geraakt, zou ik alles misschien wel zelf willen doen – schrijven, tekenen, letteren, inkleuren, en zelfs de hele zaak aan elkaar nieten (gelach). Ik denk dat het wel een tijdje zal duren voordat ik me weer waag aan een 12–delige maxiserie, hoewel Alan en ik wat *Watchmen* betreft wel hebben gesproken over *Minutemen,* de Golden Age–voorlopers van *Watchmen*, daar waren we erg enthousiast over, maar door een aantal moeilijkheden kan het waarschijnlijk niet bij DC uitkomen, tenzij er dingen veranderen.

In deel 9 van Watchmen *heb je de scène met Jon, Laurie en Dan uit deel 8 opnieuw getekend, alleen vanuit een andere hoek. Ik heb beide scènes met elkaar vergeleken om te kijken of ze kloppen – en dat is zo. Was dat een interessant tekenprobleem, het dupliceren van die houdingen?*

Nou, 'interessant' is niet helemaal het goede woord. 'Verschrikkelijk' komt, denk ik, meer in de buurt. Toen ik het in deel 8 tekende, wist ik niet dat ik het in deel 9 vanuit een andere hoek nog eens zou tekenen. Veel van de tekenproblemen in *Watchmen* bestaan uit het precies in elkaar passen van alles. Het is bijna een legpuzzel, je probeert iedereen in de juiste positie te krijgen en te letten op de achtergronddetails. Ik vind dat een uitdaging, meer dan wanneer het allemaal maar zo ongeveer hoeft te kloppen.

In Watchmen *staan veel fraai uitgevoerde architectonische details.*

Dat is voor mij natuurlijk niet zo moeilijk. Ik weet hoe dingen in elkaar zitten, ik weet hoe je moet letteren en hoe je perspektief moet tekenen. Voor mij is dat een soort tweede natuur, dat soort dingen. En ik hou ook van strukturen, van driedimensionele strukturen. Ik vond het echt leuk om het uileschip te tekenen – de buitenkant ervan en daarna uitzoeken hoe alle dingen er in moeten passen. Ik heb altijd van dwarsdoorsnedes

IN THE LOBBY, WE MET OURSELVES COMING BACK.
HOW'D IT GO, JOE?
NOT SO GOOD, JOE. ED GOT A BLACK EYE. BETTER PICK UP SOME RAW STEAK OVER AT THE CANTEEN.

Chronocops (door Moore en Gibbons), uit 2000 AD

WHAT'S HAPPENING? I...
DAN? HE JUST APPEARED. HE WANTS ME TO GO WITH HIM. I... I THINK I BETTER DO AS HE SAYS. I KNOW HIM. HE DOESN'T CHANGE HIS MIND.
DANIEL? DOORBELL RINGING...
JON? LAURIE? WHAT'S HAPPENING? I...
DAN? HE JUST APPEARED. HE WANTS ME TO GO WITH HIM. I--I THINK I BETTER DO AS HE SAYS. I KNOW HIM! HE DOESN'T CHANGE HIS MIND.
DANIEL? DOORBELL RINGING...

Eén scène, gezien uit twee hoeken (VIII 23:6 en IX 1:2)

en zo gehouden. In *Watchmen* is de achtergrond en het toneel waarop iets zich afspeelt even belangrijk als de mensen die er in voorkomen.

Hoewel Joe Orlando één pagina van de Tales of the Black Freighter *in deel 5 heeft getekend, probeer jij in jouw* Black Freighter*–pagina's duidelijk de stijl van de gefingeerde* Black Freighter*–tekenaars weer te geven, of niet?*

Ja, dat probeer ik zo'n beetje, die pagina's in een heel andere stijl maken werkte waarschijnlijk niet. Ik heb de plaatjes veel aktiever proberen te maken, terwijl alles wat in de echte wereld gebeurt statisch wordt weergegeven en min of meer het tegenovergestelde. Het effekt ontstaat grotendeels door de manier waarop John ze heeft ingekleurd, vaak op een sombere of spookachtige manier die, naar mijn mening, goed werkt. Eén van de dingen die ik ga doen als ik klaar ben is alle piratenpagina's uitknippen en samenvoegen en eens kijken hoe een strip van *The Black Freighter* zich laat lezen. We waren heel blij dat Joe Orlando een gefingeerde pagina van *The Black Freighter* wilde doen. Hoewel we angstvallig vermeden hebben inside–grappen te maken, onszelf of familie of bekenden in de tekeningen te gebruiken, denk ik dat dát de strip iets *echts* heeft gegeven, zo van: ja, er bestaan echte DC–strips in deze wereld, maar het zijn geen superheldenstrips, maar piratenstrips. En omdat *Watchmen* op een bepaalde manier een strip over strips is, was het juist leuk om zo'n gegeven er in te verwerken.

Interview: Bhob Stewart – Vertaling en bewerking: Marinia Verbeek

© The Comics Journal. Reprinted with permission.

Naar een stijlanalyse van Watchmen

Pascal Lefèvre

Er is nood aan stijlanalyses, die de kwaliteiten van een kunstwerk blootleggen. In veel universitaire studies wordt onder het begrip 'beeldanalyse' echter nauwelijks meer verstaan dan het opdreunen van nietszeggende lijstjes van camerastandpunten. En op theoretisch vlak komt men veelal aandraven met analysemodellen uit andere disciplines, die ongeschikt zijn voor het stripmedium. Een uitzondering hierop vormen de ideeën van de Amerikaan Bordwell. Een paar jaar geleden verscheen een interessant boek van hem dat de verhaalmodellen in de film bestudeert. Zijn analyseschema kan ook op andere media toegepast worden. Bordwell maakt onderscheid tussen geschiedenis *(fabula),* plot *(syuzhet) en* stijl.

GESCHIEDENIS is
- een gebeuren
- zich afspelend binnen
  - een gegeven ruimte
  - een gegeven tijd
- in een aantal gebeurtenissen ieder met hun handelingen
- chronologisch gerangschikt
- met oorzakelijke verbanden

De GESCHIEDENIS van *Watchmen* begint dus al vroeger dan de eerste scène van het eerste hoofdstuk. De figuren hebben een hele voorgeschiedenis, die we aan de hand van flashbacks zullen vernemen. Deze strukturering van het verhaal noemt Brodwell PLOT.

De PLOT bestaat dus uit
- de keuze van elementen uit de geschiedenis
  - keuze van de te behandelen gebeurtenissen
  - keuze in die gebeurtenissen van bepaalde handelingen
- de ordening of de schikking van die gebeurtenissen en handelingen

PLOT is de dramaturgische belichaming van de geschiedenis. Eénzelfde geschiedenis kan dus op verschillende manieren verteld worden.

STIJL tenslotte is de 'talige' belichaming van de plot. Voor het stripmedium zijn dit de tekeningen en de taal (tekenstijl, kleuren, kadrage, verhouding figuur–dekor, montage, bladschikking...). Op zijn beurt kan een bepaalde plot in verschillende stijlen uitgewerkt worden. Het scenario van *Watchmen* zou door een andere tekenaar getekend kunnen worden.

WITH SUCH THOUGHTS TO COMFORT ME, I DRIFTED ON MAST-LESS INTO THE DAWN.
"BRINGING LIGHT TO THE WORLD."
MY ASS
21
DAMN RIGHT IT WAS. AFTER ALL THESE YEARS, SOMEBODY JUST HANDED US THAT BASTARD'S HEAD ON A PLATE
C'MON, MAN WE GOT A DATE LET'S GO IGNORE SOME RED LIGHTS.
22

Uitgestrekte arm (V 21:9 en 22:9)

Verhaalmodellen

De drie basiskomponenten (geschiedenis, plot en stijl) kunnen zich dus op verschillende manieren ten opzichte van elkaar verhouden. Hun onderlinge relatie vertelt ons of we te maken hebben met:

KLASSIEK VERHAALMODEL: bij Vandersteen bijvoorbeeld staat stijl in dienst van plot en staat deze op zijn beurt in dienst van geschiedenis. Stijl en plot moeten de geschiedenis zo begrijpelijk mogelijk maken.

MODERN VERHAALMODEL: hier komt de klemtoon te liggen op de verhaalstruktuur, op plot. Paringaux en Loustal laten in *Besame Mucho* belangrijke delen van de geschiedenis (zoals de periode van de gevangenschap) ter zijde.

PARAMETRISCH VERHAALMODEL: hier wordt stijl gelijkwaardig aan of geheel onafhankelijk van geschiedenis. Stijl wordt zelfstandig gehanteerd volgens een eigen intern coherent systeem. Vaak wordt in de strip slechts aan één of aan enkele parameters zo'n funktie toegekend (In *De Ijsdemon* van Tardi zijn alle platen symmetrisch geordend).

Het kan ook zijn dat in een bepaalde strip diverse verhaal–modellen gebruikt worden. Dit is het geval met *Watchmen.* We zullen echter alleen de parametrische organisaties van *Watchmen* nader bekijken, omdat deze het minst opvalt bij een eerste lezing.

Spat bloed (V 7:9) en spat water (V 8:9)

Parametrische organisaties in Watchmen

Laten we even kijken naar hoofdstuk vijf van *Watchmen.* Het einde –en vaak ook het begin– van diverse scènes is veelal een variatie op één thema. Zo is er het 'spatthema': spat water (pl.6), spat bloed (pl.7), spat water (pl.8). Op elke pagina betreft het een andere kontext. Uitgebreider is de variatie op een bepaalde lichaamshouding (één arm uitgestrekt): pl.19, p.7; pl.20, p.6; pl.21, p.1 en p.9; pl.22, p.1 en p.9.
Maar ook op het vlak van plaatindelingen speelt vaak een bepaalde systematiek. Zo is er o.a. het 'dambordprocédé':

A B A
B A B
A B A

De panels A en de panels B vormen elk afzonderlijk een geheel. Het onderscheid tussen beide kan louter vormelijk zijn: een kleuronderscheid geel versus blauw zoals in II,pl.22–23, groen versus rood in V,pl.24. Het gaat hier telkens om één doorlopende scène, die ritme krijgt door die regelmatige kleurwisselingen (die de flikkering van een lichtreclame weerspiegelen). Dit 'dambordprocédé' kan ook gebruikt worden om twee uiteenlopende scènes met elkaar te mengen als een soort van ritmische alternerende montage: I,pl.2–4; II,pl.1–3; III,pl.9–10; VII,pl.12–15; VIII,pl.1–2.
Eénzelfde stijlprocédé kan dus voor de meest uiteenlopende inhouden gebruikt worden. Het dambordeffekt is onafhankelijk van hetgeen in de panels verteld wordt. Zulke parametrische vertellingen bestaan ook in de film (*L'année dernière à Marienbad, Wavelength), in de literatuur (Nouveau Roman), in de muziek (seriële komposities van Boulez, Cage...). Het is van belang deze parametrische organisaties in een werk te herkennen. Vaak lijken dergelijke stilistische procédés op het eerste gezicht irrelevant omdat hun funktionaliteit voor de geschiedenis wordt gezocht. Wie strips (of andere media) analyseert moet er dus op bedacht zijn dat stijl niet noodzakelijk plot en geschiedenis ondersteunt, maar dat stijl een eigen leven binnen het werk kan leiden. Dit is dan ook een oproep tot erkenning en verdere exploratie van artistieke parametrische organisaties in de strip. In Watchmen kun je trouwens nog verschillende andere vinden...* ●

Bronnen: David Bordwell, Narration in the Fiction Film, Methuen, 1985.
André Vandenbunder, Filmcursus 1986–1987 (Filmmuseum, Brussel).

Puzzelpret

Het heeft even geduurd, maar het resultaat is er dan ook naar, dachten wij zo. Een strip-kryptogram met 70 (zeventig) omschrijvingen! Ga er maar eens voor zitten. Wie er meer dan de helft weet is in onze ogen al een knappe kop!
Een korte uitleg voor wie niet weet hoe een kryptogram werkt. Gegeven is een zin waarin het gevraagde woord (indirekt) verstopt zit, met daarachter tussen haakjes het aantal letters van de oplossing. Het kan de naam van een serie, een stripfiguur, een tekenaar of een scenarist zijn, maar soms ook een bekende term die met strips te maken heeft (bv.'balloon').
Een paar voorbeelden van kryptische omschrijvingen die we niet meer in de puzzel kwijt konden:

a. *Zo te horen ziet die man wat witjes (5)* (klankgelijkenis);
b. *Bemind door de natuur (9)* (direkte omschrijving);
c. *Welke paljas lijmt de leeuw met een nootje? Vindt dat maar eens uit (8)* ('rebus' + hint betreffende de strip);
d. *Het verbale troepje padvinders (14)* (anagram + hint);
e. *Kijk, mannen, dat zijn pas helden (8)* (vertaalde samenstelling + hint);
f. *Hoe schrijf je dat, Jan? (4)* (hint + klankgelijkenis).

De antwoorden vindt je rechts ondersteboven.

Als jullie evenveel plezier hebben bij het oplossen van deze puzzel als wij bij het maken ervan, zijn we al dik tevreden. Als extra aansporing geven we ook nog wat prijzen weg.
De *hoofdprijs* is voor de inzender met de *meeste* goede oplossingen. Hij of zij mag op onze kosten in de stripwinkel voor **f 250,00 (Bfr 4500)** aan strips uitzoeken.
De volgende vijf inzenders met respectievelijk de meeste goede antwoorden krijgen ieder van ons een Zeer Luxe boek van -naar keus- Krigstein of Breccia & Oesterheld.
De rest van de inzenders heeft pech, maar krijgt in elk geval de ZozoLala met de goede oplossingen toegestuurd.
Redaktieleden en aanverwant tuig zijn uitgesloten van deelname.

Je oplossing (een ingevuld diagram of een lijstje met nummers en korresponderende antwoorden) stuur je naar:

ZOZOLALA STRYPTOGRAM, Biezenstraat 151, 6541 ZS Nijmegen, NL

Inzendingen die nâ **31 augustus 1989** bij ons binnenkomen doen niet meer mee. Vergeet niet je naam en adres op de oplossing te zetten (niet alleen op de envelop, want die wordt weggegooid) en schrijf duidelijk, want onleesbare antwoorden worden foutgerekend.
De uitslag publiceren we in ZozoLala 47 (over twee nummers)

a. *Blake*; b. *Boltleffje*; c. *Leo-nar-do*; d. *beverpatroeljes*; e. *Watchmen*; f. *Xam*.

STRYPTOGRAM

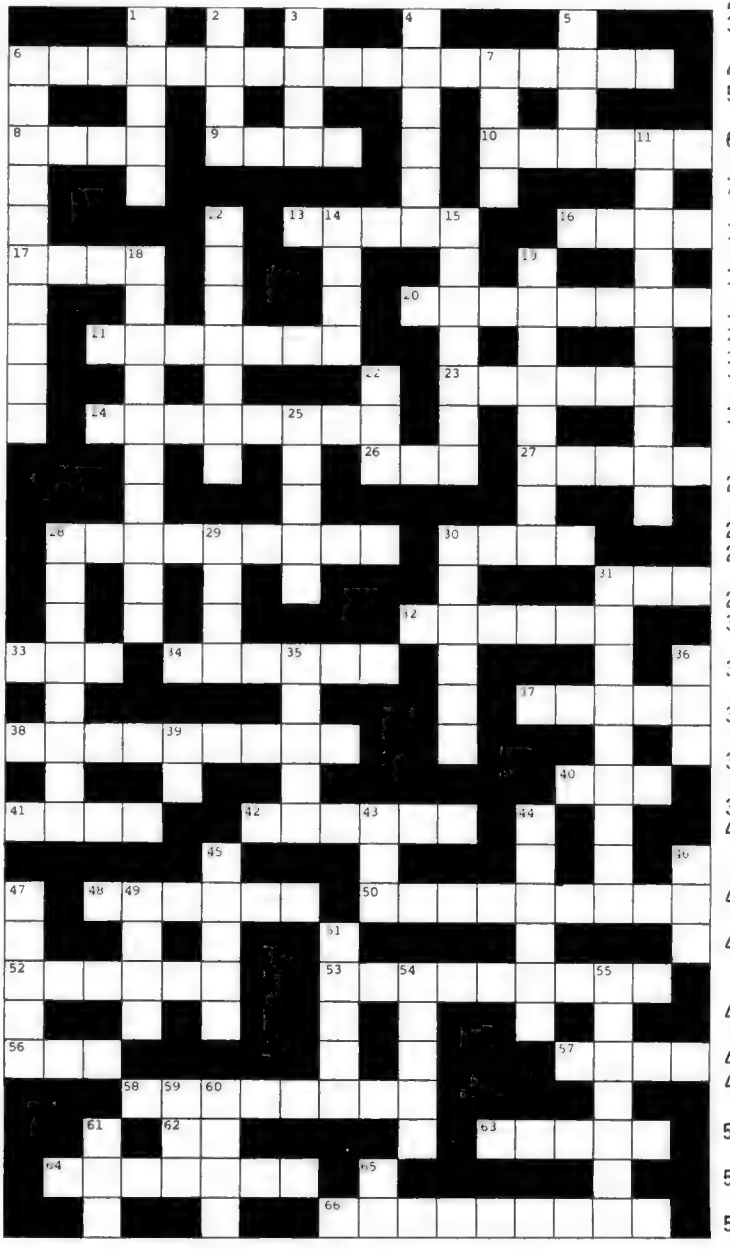

HORIZONTAAL

6. Het KNMI van het beeldverhaal (17).
8. Hij gaat naar haar, zei de Engelse koning in zijn beste Frans (4).
9. Lommerrijke vogel (4).
10. Onpopulair schaap (6).
13. Hij lijkt trots te zijn op zichzelf (5).
16. Een stukje Kuifje-kennis (4).
17. Verwarde kerst in de Himalaya, dat had hij al eens eerder gezien (4).
20. Niet dubbel zo goed als die schrijver, maar ook niet slecht (8).
21. Verwijzing met een spelfoutje (7).
23. Zo te horen is hij vernoemd naar een wielerronde (6).
24. Maizena in m'n boek (8).
26. Triomf van de maagsappen (3).
27. Onze medewerker laat zich niet leime (5).
28. Ruziespecialist (9).
30. Verwarring in de Belgische plaats schept een politieke pauze (4).
31. Vestibule van een geadopteerde prins (3).
32. Met één meer is de rondborstige jongen een meisje (6).
33. Bert neemt het openbaar vervoer (3).
34. Masculien slaghout (6).
37. Leidinggevend hokje (5).
38. Gevierde bloterik (9).
40. Zeedier als kapitein (3).
41. Komt na potlood (4).
42. Gek, ik hoor niets! (6).
48. De ega van de papegaai ziet ze liever zonder veren (6).
50. Smakelijke revolverheld (9).
52. M'n vrienden voorop (6).
53. Zonsondergang tijdens de Belle Epoque (9).
56. Een dwaas, rijmend ettertje, met één verkeerd lettertje (3).
57. Auteur op zijn eigen touw? (4).
58. Het paard in het sportartikel maakt één (8).
62. Omwille van zijn monogram tankt de kapitein niet bij Shell (2).
63. Uitkleedpartij (5).
64. Een Belg drinkt bier van eigen bodem (7).
66. Hij kiest het ruime sop met een blos op de kin (9).

VERTIKAAL

1. Spreek ik tweemaal bezopen (5).
2. Het zwijn tekent (4).
3. Schoonmaakmiddel bij Dupuis (4).
4. Gemaskerde geestkracht (6).
5. De eerste na het metaal is een meisje (4).
6. Reflecterend ziet hij zich niet echt als muis (10).
7. Hm, verzin er zelf eens één (4).
11. Doortje had moeite met die octaaf (10).
12. Frank heeft een populair hoofd (7).
14. Gekopieëerd in Italië (4).
15. Goddelijk bitter (7).
18. Mannetjesputter der weekdieren (10).
19. Die rare geurboon verwekt zijn nageslacht bij een scheet (8).
22. Bij benadering tekent ze in 't kort strips (3).
25. Het gebogen been (5).
28. Die boten komen op donkere plaatsen (8).
29. Zou ze graag zingen (4).
30. Die schaker tekent wel 's (6).
31. Dekbed uit het stenen tijdperk (9).
35. Slecht en in Frankrijk een schrijver (5).
36. Kunstzinnige voornaam van 6. (3).
39. Onmetelijk knap (2).
43. Met die kromme bal zou hij beter kunnen gaan voetballen (3).
44. De tijd van het gebogen been (6).
45. Niet zo oud als je denkt, die journaliste, en nog niet op haar top (5).
46. Geen kleine worm, die daar weer opdook (3).
47. Riep je mij? (5).
49. Die jongen is reeds geweest (4).
51. Hij blaft in de VS, maar zou er moeten kwaken (5).
54. Ook anders is Loki 'r een schurk (5).
55. Die jongen blundert geniaal (7).
59. "O, Brigitte," zuchtte de bovenbaas (3).
60. Omgekeerd keek het beestje bleek (4).
61. Luie tekenaar (3)
65. Basisonderwijs voor een scenarist (2).

HET LAATSTE OORDEEL

De Silver Surfer (Moebius & Lee)

De Silver Surfer is het resultaat van een samenwerking tussen Stan Lee en Moebius. Het verhaal begint met de komst van een gewelddadige kracht op aarde in de vorm van Galactus. De mensen, die Galactus vereren, dreigen zichzelf te gronde te richten als zij gehoor geven aan het gebod van Galactus: doe wat je wilt, pak wat je wilt, zonde bestaat niet, plezier is het hoogste goed. Maar dan komt de Silver Surfer in actie, een eenzame figuur die besloten had zich afzijdig te houden van de mensen, die hij als verloren beschouwde. Door zijn ontmoeting met Elyna beseft hij dat er nog mensen zijn met een zuivere ziel en dat het de moeite is hen te redden. Zijn poging de mensen ervan te overtuigen dat ze zich moeten afkeren van Galactus loopt stuk op onbegrip en fanatisme. Dus besluit hij rechtstreeks het gevecht met Galactus aan te gaan, maar zonder succes: hij wordt gevangen. Elyna wil de Silver Surfer redden en komt om het leven. Dan keert haar broer, tot dan toe profeet van Galactus en verkondiger van zijn boodschap zich tegen zijn God en roept de mensheid op hetzelfde te doen. Als Galactus merkt dat hij niet langer wordt vereerd geeft hij de strijd op en laat de Silver Surfer gaan.
Het verhaal draait om boeiende thema's als eenzaamheid, onbegrip en het gevecht voor de waarheid, die in de figuur van de Silver Surfer gestalte krijgen. Stan Lee heeft geprobeerd een verhaal te maken dat meer behelst dan de strijd tussen goed en kwaad. Hij wilde de mensen een boodschap meegeven, ze aan het denken zetten over de wereld van nu. De ideeën zijn de moeite waard, maar de uitwerking ervan is teleurstellend. Het verhaal over de mensheid wordt verteld in de vorm van *dialogen*; zo wordt de boodschap, een bepaalde kijk op de wereld *meegedeeld* maar niet *overgebracht*, niet *zichtbaar* gemaakt. Is dat niet wat al te gemakkelijk? Zou het bijvoorbeeld niet boeiender zijn geweest ideeën en opvattingen over de mensheid vanuit menselijke situaties te beschrijven in plaats van ze, zoals nu gebeurt, rechtstreeks uit de mond van de Surfer te laten komen? En zouden menselijke reacties niet overtuigender zijn als ze verteld worden vanuit die mensen zelf? In zijn huidige vorm is het verhaal niet meer dan een losse aaneenschakeling van gebeurtenissen waarbij de drijfveren en motieven van de mensen (waarover het verhaal per slot van rekening gaat) onvoldoende zijn uitgewerkt. De aanleidingen voor de angst, de verering en totslot de afkeer en het verzet blijven onduidelijk en zijn soms zelfs onwaarschijnlijk. Moebius voegt met zijn tekenwerk weinig aan het verhaal toe. Hij tekent lege, steriele plaatjes en alles wat verteld wordt, wordt in de *teksten* verteld. Een gemakzuchtige oplossing voor zo'n begaafd tekenaar.
Samenvattend is *De Silver Surfer* een boek dat zeker boeiende ideeën bevat, maar door de manier waarop een en ander is uitgewerkt weet het de lezer niet echt te overtuigen. *(Hedy)*
Uitg. Juniorpress; f 29,95; 70 pag. kleur gekart.

Alack Sinner 1: De zaak Webster (Muñoz & Sampayo)

Als hij Joe's bar binnenkomt, een krant losjes in zijn hand en een sigaret even losjes uit zijn mond hangend, is een kleine handbeweging voldoende om een glas whisky voorgezet te krijgen. Temidden van het rumoer in de kroeg leest hij de krant en laat hij Charlie Parker uit de juke-box klinken. Kontakt met anderen heeft hij niet, maar je voelt dat hij hier minstens evenveel tijd doorbrengt als bij hem thuis. De tijd verstrijkt en de laatste gasten vertrekken. Joe komt op Alack Sinner af en vraagt bezorgd: *"Gaat het niet?" "Maak je niet druk. Ik heb gedronken...maar nog niet genoeg..."*, komt er als antwoord terug. In de uren die komen vertelt Alack Joe waarom hij bij de politie is weggegaan en privé-detective is geworden.
Voor de lezer is het een kennismaking met een man die in een corrupte wereld zijn eigen rechtsgevoel trouw probeert te blijven, maar zienderogen cynischer wordt wanneer hij met zijn eigen machteloosheid wordt geconfronteerd.
Met ruwe lijnen, harde contrasten en vooral veel zwart zet Munoz in twee stroken per plaat een kille wereld neer die het midden houdt tussen karikatuur en werkelijkheid. Een verwrongen wereld die voornamelijk tot doel lijkt te hebben het meerendeel van de mensen als beesten af te schilderen.
De twee, eerder gemaakte, verhalen die volgen op *Gesprek met Joe* ogen veel rustiger. De twee stroken zijn er drie geworden, fijnere lijnen hebben de ruwere vervangen en de plot neemt een belangrijke plaats in. In *De zaak Webster* wordt Sinners hulp ingeroepen door de titelpersoon die zich bedreigd voelt door een onbekende. In *De zaak Fillmore* komt hij terecht in een warboel van familie-intriges em moorden. Alack Sinner zou geen *private-eye* zijn als hij zijn zaken niet op zou lossen, maar echt gelukkiger wordt hij niet van zijn succes. Daarvoor werd hij weer eens teveel geconfronteerd met *de menselijke aard*.
De Alack Sinner verhalen zijn dan ook in eerste instantie geen verhalen over moorden die opgelost dienen te worden, maar veelmeer verhalen over een privé-detective in zijn contact met mensen die moorden. *(Mike)*
Uitg. Sherpa; f 14,90/298 Bfr; 68 pag. zwart-wit

DAAR HOEFT U ZICH NIET DRUK OVER TE MAKEN, MR. SINNER. IK GEEF U EEN CHEQUE VAN 1000 DOLLAR. WAARSCHIJNLIJK BENT U WEL EEN AANTAL DAGEN BEZIG... IK WORD BEDREIGD... TOT NU TOE IS HET BIJ DREIGEMENTEN GEBLEVEN, MAAR IK DENK DAT DAT NIET LANG MEER DUURT...
WAAROM BENT U DAAR ZO ZEKER VAN?
Munoz

Daredevil: Liefde en oorlog (Sienkiewicz & Miller)

De Kingpin, de ogenschijnlijk onaantastbare koning van de onderwereld en een van Daredevils 'eeuwige' vijanden, heeft één zwakke plek; de liefde voor zijn vrouw Vanessa. Die liefde is echter niet wederzijds en Vanessa vlucht in de haar enig opengebleven manier: volkomen apathie.
De psycho-therapeut Paul Mondat moet haar genezen. En om er voor te zorgen dat hij dat met hart en ziel doet laat de Kingpin Pauls blinde vrouw Cheryl ontvoeren door de psychopaat Victor. De therapeut moet voelen wat de man van de patiënt voelt, zodat hij de therapie niet als zijn zoveelste klusje zal zien. Daredevil, eveneens blind, krijgt lucht van de zaak en probeert Cheryl te helpen.
De samenwerking tussen Miller en Sienciewicz bij deze graphic novel heeft in een minder gedreven, minder bezeten produkt geresulteerd dan bij hun samenwerking aan *Electra Assasin*. Maar aangezien dit de eerste kennismaking van een (hopelijk) groot nederlands publiek is met Sienkiewicz is dat misschien nog niet zo slecht. Voor Millers doen is de plot van *Liefde en Oorlog* vrij simpel. Hij verteld chronologisch (dat hebben we ook wel eens anders meegemaakt) een verhaal dat haar kracht en spanning ontleent aan haar karakters. Dat Daredevil hierbij niet de echte hoofdrolspeler is, stoort niet in het minst. De psychopatische Victor, en met name zijn chaotische gedachten, wordt met zoveel overtuigingskracht door Miller neergezet dat het album, ondanks de simpele plot, zindert van de spanning. Dat de lezer zelfs bij tijd en wijle sympathie en medeleven kan voelen voor de Kingpin tekent de klasse van Miller.
En Sienkiewicz... Ach, wat moet je nog aan zijn kunst toevoegen? Hij tekent, inkt, kleurt en ontwerpt als een bezetene met de gaven van een genie. Potloden, krijt, inkt, verf, niets is veilig voor hem. Geen bladspiegel is dezelfde. Als Daredevil Cheryl in veiligheid brengt dansen zij voor onze ogen een wervelend luchtballet. Als Turk in volledige duisternis tegen Daredevil praat en deze niets terug zegt, zien we om en om een pratende Turk en een nietszeggende, beklemmende duisternis. En de Kingpin is nog nooit zo fascinerend uitgebeeld als door Sienciewcz.
De Nederlandse uitgave van *Love and War* is bijna identiek aan de Amerikaanse en hoewel de beklemmende sfeer mijns inziens niet altijd even sterk vertaald is, is *Liefde en Oorlog* een pracht van een album. Een absolute aanrader! *(Mike)*
Uitg. Semic/Junior Press; f16,90; 63 pag. kleur.

Red Road 1: American Buffalos (Derib)

In deze nieuwe serie borduurt de Zwitser Claude de Ribaupierre, beter bekend onder het pseudoniem Derib, voort op het thema dat hij al in talloze eerdere stripalbums aan bod liet komen.
Centraal staat het konflikt tussen rood en blank; tussen de indiaan die geen kansen krijgt in de door blanken beheerste maatschappij en de blanke die de oorspronkelijke bewoner van zijn land liever kwijt dan rijk is. Dit konflikt wordt verteld aan de hand van de geschiedenis van de uitroeiing van de bizon (kompleet met Buffalo Bill) en de daardoor veroorzaakte ondergang van de indianen. Als leidraad wordt de levensloop van Hijdie-tweemaal-geboren-werd genomen, die een verre voorvader blijkt te zijn van de familie waar het in *American Buffalos* om draait.
Het boek bevat inhoudelijk en technisch elementen die typisch zijn voor het werk van Derib: inhoudelijk omdat er sprake is van een voorteken waaruit de levensbestemming van een hoofdpersoon wordt afgeleid, en van blanken die indianen uitschelden en wegkijken van plaatsen waar ze niet gewenst worden. Technisch omdat er een verhaal-in-een-verhaal verteld wordt en de dunne plot gekompenseerd wordt door mooie, sfeervolle tekeningen. Het verhaal sluit door dit alles zó dicht bij het overige werk van de auteur aan, dat het de lezer nauwelijks kan verrassen. Het speelt zich echter in deze tijd af en dát is wel nieuw. Derib laat zien, dat de onderdrukking van indianen nog steeds een actuele misstand is.
In sommige scènes weet hij de lezer, of in ieder geval mij, te raken. De café-scène, waarin een indiaan eerst zijn geld moet laten zien voordat hij bediend wordt, is een goed voorbeeld. De uitzichtloze situatie van de indiaan die zijn dagen doorbrengt met bier halen en opzuipen komt door het kontrast met zijn voorvader, de trotse medicijnman van de Sioux, bijzonder wrang over.
Het boek is voor diegenen die de Buddy Longway-sage en Hij-die-tweemaal-geboren-werd nog niet uit het hoofd kennen beslist een aanrader; voor de door de wol geverfde striplezer biedt het al met al teveel van hetzelfde om echt te kunnen boeien. *(Paul)*
Uitg. Blitz; 22,95/435 Bfr.; 48 pag. kleur gekart.

IK ZAL JE EEN BELANGRIJK ECONOMISCH BEGINSEL BIJBRENGEN, JONG: IETS HEEFT VEEL WAARDE WANNEER HET ZELDZAAM IS EN WANNEER EEN HELEBOEL MENSEN HET WILLEN HEBBEN!
OKAY, MAAR WAAROM WILLEN ZOVEEL MENSEN DIE SPIN HEBBEN?

Jimmy van Dooren 1: De ebbenhouten slang (Desorgher & Desberg)
De Gieren 1: Gieren ... en brullen (Glem & Cauvin)
Missouri 1: Het naakte bestaan (Carpenprie & Giroud)
Lokje 1: Lokje slaat door (Blesteau & Godard)
Stefan 1: Naar school (Laudec & Cauvin)
Munro 1+2: Schrikbewind + Bezoekers uit het schemerduister

Het zal jullie ongetwijfeld opgevallen zijn: er zijn de laatste tijd nogal wat nieuwe series verschenen. Lezers van stripbladen zullen niet verrast opkijken van deze informatie, maar voor diegenen die pas in stripwinkels voor het eerst met het nieuwe aanbod geconfronteerd worden volgt hier om te beginnen een kort overzicht van recentelijk bij Dupuis verschenen stripalbums.
Er is een eerste deel verschenen van een avonturenstrip met de titel *Jimmy van Doren*. De strip is van de hand van Desorgher en Desberg die qua stijl en verhaal de lijn van Peyo en Walthery voortzetten. De combinatie van jongensachtige onschuld en het plotselinge avontuur doet me nogal denken aan de avonturen van Steven Sterk, met dit verschil dat Jimmy het zonder sterke staaltjes moet stellen. In het eerste verhaal, *De ebbenhouten slang*, vertrekt Jimmy stiekum met zijn pas opgedoken 'vriend' Schatzy (een lieve naam voor een levensgenieter die het niet zo nauw met de wet neemt) naar Afrika. Jimmy is namelijk daar geboren en zijn ouders zijn daar onder merkwaardige omstandigheden om het leven gekomen. Het wat en hoe gaat hij daar uitzoeken. Er zit behoorlijk wat vaart in het verhaal en een portie humor is hier en daar ook aanwezig. Soms wordt het verhaal wat warrig en snel verteld, maar het heeft toch genoeg kwaliteit om met enige nieuwsgierigheid het tweede deel af te wachten.
Een tweede nieuwe serie is *De Gieren*, door Glem en Cauvin. Duizendpoot Cauvin weet me helaas in dit album met als titel *Gieren... en brullen* toch niet zo op de lachstoel te krijgen als bij andere series waar hij het scenario verzorgt. Het tekenwerk van Glem is met vaart neergezet en de komische gelaatsuitdrukkingen van zijn gieren houden de gags nog een beetje overeind. De clou van de gag is over het algemeen erg flauw, het 'voorspel' is teveel uitgesmeerd, de grap is halverwege al niet zo interessant meer, het aantal thema's waarop de strip gebaseerd is, is nogal beperkt. "Ook het gevoel van humor van de gier is maar zo-zo", wordt op een gegeven moment in de tekst vermeld. Daar kunnen we ons dan bij aansluiten.
Een derde nieuweling is *Missouri*, een strip van Carpentrie en Giroud. Deze strip speelt in Frankrijk in het jaar 1712 en heeft als onderwerp het steeds grimmiger wordende conflict tussen de boeren en hun leenheren. Op een gegeven moment pikken de boeren hun uitbuiting niet meer; de enige oplossing blijkt vechten voor hun recht. De opstand wordt echter neergeslagen en dan moeten de boeren hun heil elders zoeken: de titel van de reeks geeft aan, dat dit niet naast de deur is.
Dit eerste deel, *Het naakte bestaan*, kon me zeker boeien; de spanning die er is tussen de boeren en de adel is praktisch van iedere pagina af te lezen. Sfeerbepalend zijn bovendien de scènes die het leven op het platteland afbeelden. Carpentrie en Giroud zijn in staat om deze strijd om het bestaan op prima wijze uit te beelden.
Een vierde strip die in het kort hier de revue passeert is *Lokje*, een creatie van Blesteau en Godard. Zij introduceren in hun eerste album *Lokje slaat door* een doorsnee familie met baby. Hun eerste wel te verstaan en hopelijk ook hun laatste, want als al die koters een eigen serie krijgen van dergelijk niveau is het spoor helemaal zoek. Lokje is op zijn zachtst gezegd nogal eigengereid. Wat heet, ze kan behoorlijk doorslaan en vertoont dan een onprettig karakter met destructieve en agressieve neigingen. De ouders kunnen dit bepaald niet aan: allerlei krankzinnige situaties (maar niet echt leuk) ontstaan waarbij kindlief de ouders het leven behoorlijk zuur maakt (en dat van de volhardende lezer ook). De twee-pagina gags zijn over het algemeen te lang om leuk te zijn en het zijn zijn vooral de reakties van de ouders die vervelend en voorspelbaar worden. Met zulke ouders is *Lokje* wel gedoemd om als kansarme jongere in de maatschappij terecht te komen.
Ik moet zeggen, dat ik bij het openslaan van een volgende nieuweling, *Stefan*, door Laudec en Cauvin, overvallen werd door het vooroordeel: Oh-oh, weer een Lokje en nu een paar jaar ouder. *Stefan* is echter van een heel ander kaliber. In het principe is het basisgegeven hetzelfde: enkele alledaagse gebeurtenissen rond een schoolgaand jongetje in een doorsnee gezin. Cauvin weet deze keer wel met een goed gevoel voor humor dit 'alledaagse' wat meer inhoud te geven. Het is vooral de creatie van de bij het gezin inwonende opa die met zijn snedige opmerkingen naar zijn zoon toe een extra cachet geeft aan deze strip. De tekeningen van Laudec zijn helder van lijnvoering en deden me in de verte wel eens aan *Ragebol* van Frank denken. Ditzelfde gevoel kreeg ik door de manier waarop Laudec en Cauvin omspringen met onderwerpen als verliefdheid of ruzie: beheerst en natuurlijk. *Stefan* kan het volgens mij makkelijk opnemen tegen een Nederlandse familiestrip als *Jan, Jans en de kinderen*.
Tenslotte nog een aantal opmerkingen over de serie *Munro*. Van deze strip, getekend en geschreven door Griffo en Di Giorgio, zijn inmiddels twee delen verschenen met de titels *Schrikbewind* en *Bezoekers uit het schemerduister*. Griffo heeft goed gekeken naar Tardi en de oplettende lezer zal hier en daar scènes tegenkomen die sterk lijken op wat Tardi in zijn reeks *Isabelle Avondrood* heeft neergezet.
Griffo mag dan wel niet geheel een eigen stijl hebben (en wie heeft dat wel?), zijn tekeningen mogen er zijn.
In *Schrikbewind* krijgen we te maken met een aantal moorden die onder geheimzinnige omstandigheden hebben plaatsgevonden. Aan detective Munro de eer om het zaakje op te lossen. Stukje bij beetje wordt het duidelijk met welk doel en door wie de moorden werden gepleegd. *Munro* heeft alle ingrediënten voor een spannende detective. Het is alleen jammer dat Di Giorgio in deel 1 zo'n clichémannetje als een op wereldmacht beluste bandiet als de grote boosdoener laat optreden. Een ander ding, dat me opviel bij het lezen van *Schrikbewind*, was dat het mysterieuze wezen dat zo'n cruciale rol speelt bij de moorden aan het begin van het verhaal in een later stadium eenvoudigweg doodgezwegen wordt. Het lijkt, alsof de scenarioschrijver zich teveel laat meeslepen door het verhaal; op sommige momenten vergeet hij een verklaring te geven voor het verschijnen of verdwijnen van personen... Ook in het tweede verhaal van Munro gebeurt iets dergelijks. Het hoort misschien bij het genre verhaal dat een hoop gebeurtenissen niet verder verklaard worden en dat personen even snel spontaan verdwenen zijn als dat ze ooit bewust zijn opgevoerd, maar toch hou ik daar een onbevredigend gevoel aan over. Ondanks deze kritiek blijft *Munro* een aardige strip om te lezen; met een beetje meer logica zou het zich kunnen ontwikkelen naar een goede detective. Misschien moet Munro eens een keertje gaan praten met Nestor Burma. *(Carl)*
Alle albums uitg. Dupuis; f 7,50/145 Bfr.; 46 pag. kleur

PRULLENBAK

De **Bronzen Adhemar** (of de Stripgidsprijs) is dit jaar toegekend aan **Johan de Moor**. De opvolger van Erica Raven heeft Vlaanderens belangrijkste stripprijs te danken aan zijn *'meer dan verdienstelijke werk met de reeks* Kasper' en aan het feit dat hij de man was achter de animatiefilmpjes van *Quick en Flupke*. Nee, écht niet aan het feit dat zijn vader al jaren lang een gewaardeerd jurylid is en die prijs toch moeilijk aan zich zelf kan geven. Volgens de jury heeft Bob de Moor wel meegepraat, maar zich dit jaar van stemming onthouden. Wel een leuke jury, overigens. Met het eerste lentezonnetje maakt zij haar nieuwe laureaat bekend, maar die mag het beeldje pas op zijn schoorsteenmantel zetten als de kachel al weer roodgloeiend optornt tegen de ijzige winterstormen. Op 16 december tijdens het stripfestival in Turnhout, om precies te zijn. Maar alle juryleden op een stokje; Johan de Moor heeft 'm natuurlijk wel verdiend, die Adhemar. Al was het alleen maar omdat *'zijn stijl wortelt in de goede Vlaamse traditie en haar tegelijkertijd overstijgt zonder te vervallen in modieus pseudo-universalisme.'* (ML)

Johan de Moor

Het toonaangevende Franse blad over strips, **Les Cahiers de la Bande Dessinée**, heeft een *face-lift* gehad: wég met Thierry Groensteen en zijn moeilijkdoenerij, wég met analyses en theorievorming over strips, leve Numa Sadoul en de Yupformule, die het blad weer nieuwe lezers moet geven. Hm, sprak Tom Poes. Je geeft een noodlijdend blad een -radicaal- andere formule, vooruit. Maar het hele blad, zelfs het redactioneel, bevat geen woord van waardering voor de jarenlange inspanningen van de vorige hoofdredacteur (wél wordt zijn analytische benadering ergens achterin geparodieert)?! Niet erg netjes, of wel? (MS)

Numa Sadoul, de nieuwe hoofdredacteur van Les Cahiers, heeft zijn sporen op stripgebied al verdiend met twee standaardwerken over Hergé en Franquin, *Entretiens avec Hergé*, uitgeverij Casterman, en *Et Franquin créa La Gaffe*, uitgeverij Schlirf. Sadoul heeft, naar het schijnt, een nieuw interview-boek in voorbereiding, namelijk met het fenomeen Giraud/Moebius. (MS)

Les Cahiers vroeg **Makyo** naar zijn nieuwste project. De kersverse stripheld gaat *Jordan* heten en het verhaal zal, net als in *Het land van Langvergeten* en *Grimlein*, overeen parallelle wereld gaan. De tekenaar van deze nieuwe reeks, die Makyo voor de Franse uitgever Delcourt zal maken, is niemand minder dan Rossi, de tekenaar die al eerder subliem werk leverde met *Léa* en *Het huis* (uitg. Arboris). En wat *Het land van Langvergeten* betreft vertelt Makyo: *"We hebben de serie even stopgezet omdat Vicomte graag een strip alleen wilde maken. Maar daarna kunnen we verder, want de eerste twee verhalen liggen al klaar."* En **Rossi**? Het derde avontuur van Jules Antoine is net voorgepubliceerd in L'Echo des Savanes, maar dit keer bestaat het verhaal uit twee delen. Het vervolg is in voorbereiding, maar Rossi werkt nu eerst aan het vervolg op *Jim Cutlass*, u weet wel, die westernstrip waaraan Giraud ooit begonnen was, maar waarvan hij slechts één aflevering maakte, *Mississippi River*. Het nieuwste album van Cutlass wordt 64 pagina's dik en zal nog dit jaar verschijnen (nou ja, in het Frans dan). (MS)

Nu **Bilal** de opnamen van zijn film *Bunker Palace Hotel* heeft afgerond, heeft hij zich weer aan het schrijven gezet. Momenteel werkt hij aan het scenario voor het derde en laatste deel van *Kermis der onsterfelijken*. (MS)

Eindelijk nieuws van **Frank Miller**! Amerika's auteur nummer één is momenteel bezig aan zijn *Elektra Graphic Novel (more lost years?)*, die hij helemaal schrijft én tekent. Bovendien bereidt hij voor uitgeverij Dark Horse twee mini-series voor, waarvan één met tekenaar Geoff Darrow, getiteld *Hard Boiled* en één met de tekenaar van *Watchmen*, Dave Gibbons. Titel: *Give me Liberty* Wanneer deze mini-series zullen verschijnen is nog niet bekend (dat zal nog wel een jaar of wat duren), maar dat het hits worden is nu al zeker!

Dave Gibbons

Kort Amerikaans meldde vorige keer al dat **Dave Gibbons** de miniserie *Worlds Finest* schrijft, maar ook **Alan Moore** houdt zich bezig met Jack the Ripper. Hij schreef de horror-strip *From Hell* die (o.a.) gebaseerd is op de Ripper-moorden. De strip, die getekend wordt door Eddie Campbell, verschijnt momenteel in het Engelse blad *Taboo*. (PK)

Behalve filmplannen voor **Watchmen** (script Sam Hamm, regie Terry Gilliam!) bij 20th Century Fox, zijn er nu bij Warner plannen voor de verfilming van *V for Vendetta*.
Wie de strip al uit z'n hoofd ken, geen geduld heeft om op de film te wachten en maar niet genoeg kan krijgen van het 'Watchmen-universum' kan ook nog terecht bij Mayfair Games, een fabrikant van "role-paying games", die al twee Watchmen-rollenspellen op de markt heeft gebracht. (PK)

Zoals we in het vorige nummer van ZL vermeldden moet het langverwachte vervolg op *De 3 formules van prof. Sato* volgend jaar maart verschijnen. Het volledig uitgewerkte scenario van E.P. Jacobs is de basis voor de strip, die **Bob de Moor** nu tekent. Blake en Mortimer tekenen lijkt ons, gezien Jacobs' unieke stijl, een zeer zware opgave. In het verleden is het echter eerder gebeurd, weet uitgever Claude Lefranq ons te melden: *Het halssnoer van de koningin* blijkt getekend (lees: *geënkt*) te zijn door Gerald Forton! (Forton is de relatief onbekende tekenaar die in de jaren '60 een aantal verhalen van *Kim Devil*, *Bob Morane*, *Tiger Joe* en *Oom Wim* maakte.)
Terug naar ons uitgangspunt: Blake en Mortimer tekenen in de stijl en de geest van Jacobs lijkt ons een zeer zwaar karwei. De Moor denkt echter van niet. Oh. Les Cahiers toont één uitgewerkte tekening van de hand van De Moor: Blake en Mortimer in Barbie-uitvoering... Overigens, welk jochie heeft die rechterarm van Blake zo verdraaid? hm. En wist u al, dat De Moor misschien de *Blake en Mortimer*-reeks gaat voortzetten? Er liggen nog wat half uitgewerkte scenario's en ideeën van Jacobs in de la... (MS)

De makers van het Franse stripfanzine *Sapristi!* hadden enige tijd geleden een goed gesprek met de maker van *De kinderen van de wind* en *De gezellen van de schemering*. Een interview, waarbij heel interessante informatie boven water komt. Eén ding is duidelijk: na de afronding van het derde en laatste deel van de strip die nu in Wordt Vervolgd verschijnt zal **Bourgeon** *niet* terugkeren naar *De kinderen van de wind*. Bourgeon zegt hierover: " *Ik ben nu veertig en ik begin de tijd te tellen die ik nog heb om te leven, het aantal albums dat ik nog kan maken. En ik wil vooral steeds iets nieuws doen. Dat houdt het werk boeiend. Natuurlijk zou ik veel mensen een plezier doen met een vervolg op* De kinderen van de wind, *maar voor mezelf zou dat een stap terug betekenen en dat wil ik niet.*" Overigens, wie het nog niet wist: de laatste aflevering van *De gezellen van de schemering* (wat een prachtstrip!) zal 120 pagina's tellen, vandaar de tijdelijke onderbreking in WV. (MS)

In het Italiaanse blad Comic Art verschijnt al enige tijd **Candid camera** , een nieuwe strip van Milo Manara. Dit keer betreft het geen strip van albumlengte, maar een reeks korte verhalen in full-colour. Pluspunt is, dat de verhalen van *Candid Camera* nu eens niet pornografisch zijn, maar *erotisch*. ...Geen paniek! Manara is zo populair, dat *Candid Camera* ongetwijfeld snel in albumvorm zal verschijnen. (MS)

Manara

Attilio Micheluzzi *in the picture*. Micheluzzi begint steeds meer gewild te worden bij Nederlandstalige uitgevers. Ook Loempia brengt nu oud en nieuw werk van deze Italiaanse auteur uit. In de reeks Crêation verscheen een bundel oudere verhalen over de avonturier en fotograaf Johnny Focus en voor dit jaar staat ook het eerste (kleuren)album van *Roy Man* op het programma, een wat ongebruikelijk, speels verhaal. Voor Casterman werkt Micheluzzi momenteel aan een nieuwe roman, die zich afspeelt in de Transsiberië-express. (MS)

Op 9 februari j.l. overleed in Tokio, op 62-jarige leeftijd, **Osamu Tezuka**. Voor de meeste Nederlanders en Belgen zal dat een volslagen onbekende naam zijn, maar Tezuka was toch Japans meest invloedrijke striptekenaar en (teken-)filmmaker. Zijn (in het westen) bekendste strip was *Astro Boy*. (PK)

In *Mythen* liet de onvolprezen **Dick Matena** ons kennismaken met de geheime hobby van Alfred H. Zoals je nog wel zult weten maakte deze keurslager naaktfoto's van een deel van zijn vrouwelijke clientèle. Vervolgens vermoordde hij de meisjes en raakte de lijken kwijt door ze in stukken te hakken en die tussen de paardebiefstukken en runderlapjes in, te koop aan te bieden. Alfred H. heeft nu zelf het land der levenden verlaten en in zijn nalatenschap zijn een aantal foto's van tot nu toe onbekende slachtoffers gevonden. Deze foto's vormen de basis voor een portefolio van vier zwart-wit zeefdrukken. (Natuurlijk getekend door Matena zelf.) De genummerde en gesigneerde zeefdrukken zijn gedrukt op 200 grams papier, hebben een formaat van 30x40 cm en worden in een oplage van 500 exemplaren verspreid. Ze kosten *f*45,-. Meer informatie bij: Ruud Melse, tel. 035-48216. (ML)

Didier Conrad , de tekenaar van *De onnoembaren* (ooit in Robbedoes begonnen en in albumvorm door Den Gulden Engel uitgebracht), heeft een nieuwe strip in voorbereiding als vervolg op zijn alleen in het Frans verschenen album *L'avatar*. Het wordt een strip in één of twee delen met Conrads vaste ingrediënten: avontuur, liefde, humor en exotische decors. Werktitel: *De Maleise val*, te verschijnen bij Dupuis, waar Conrad een reeks op zijn eigen naam zal krijgen, net als Berthet en Cossu die al hebben. (MS)

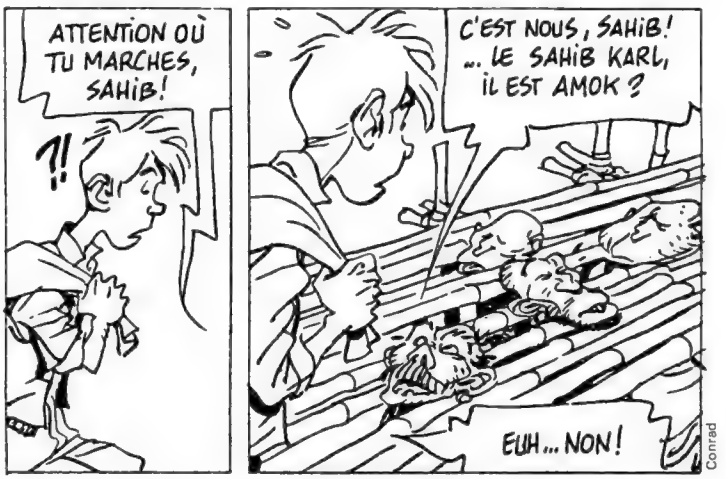

Conrad

Naar aanleiding van **Hermann**s nieuwste album, *Alda*, vroeg Frêdêric Niffle hem of Aymar, heer van Schemerwoude, ooit nog zijn kasteel zou terugzien. Nee, zei Hermann, niet in levende lijve, maar zijn schildknaap Olivier misschien wel. En het aantal albums? *"Geen idee. Maar Aymars zwerftocht zal hem in ieder geval nog naar het heilige land voeren."* En wat voor rol zal de gewezen steenhouwer Germain in de serie blijven spelen? *"Geen enkele. Hij is een misdadiger en zal worden opgeknoopt."* Overigens heeft Hermann aangekondigd per jaar maar liefst twéé albums van Schemerwoude te gaan maken. Prima toch? (MS)

Fraai werk wordt voor dit najaar aangekondigd bij de nieuwe Belgische uitgeverij *La Chambre*. La Chambre opereert voornamelijk op de Franse markt en bracht tot nu toe alleen enkele fraaie zeefdrukken en een portfolio uit, maar met *Lisette* komt komt daar verandering in. *Lisette* is een kleurenalbum van **Alec Sevrin** , een tekenaar die we hier alleen kennen van het door Magic Strip uitgebrachte *Eeuwigheid min één*. Van Sevrin, die een toegewijd maar a-commercieel stripauteur is, werden in het Frans zonder veel succes nog enkele albums gepubliceerd, maar *Lisette* belooft een doorbraak. Als we nou vast zeggen dat het boek nog het meeste lijkt op Cabanes' *Blindemannetje*? Dat belooft toch wat, of niet? (MS)

Sevrin

Over *De Toestand* nog steeds geen nieuws, maar over *Wordt Vervolgd* valt wel weer wat bijzonders te melden: de komst van Edmond **Baudoin**. Baudoin heeft een op het eerste gezicht wat ontoegankelijke, onaantrekkelijke tekenstijl, maar als je je ertoe gezet hebt met lezen te beginnen blijken de verhalen altijd ontroerend, aangrijpend en zeer overtuigend. Baudoin is iemand die het soort verhalen vertelt dat je normaal alleen in de Literatuur tegenkomt. En hij bewijst, dat zulke thema's ook in de strip mogelijk zijn. Voor *De nacht van de kat* (WV 96) heeft Baudoin overigens niet zelf het scenario geschreven (dat is van de hand van Jacques Lob), maar de strip draagt onmiskenbaar zijn stempel. Laten we hopen dat er in Wordt Vervolgd meer werk van Baudoin en Lob zal verschijnen. (MS)

Baudoin

Stripwinkel Blunder in Utrecht bestaat tien jaar. En dat wil zij weten ook! Als herinnering aan dit jubileum geeft zij een full-color poster uit van de hand van Eric Heuvel (*o.a. January Jones*). Het formaat van de poster is 50x70 cm en de prijs bedraagt slechts *f*10,-. Eveneens van de hand van Eric Heuvel is de 15-kleuren zeefdruk die Blunder presenteert. Gedrukt op luxe papier, formaat 50x70 cm, oplage 150 gesigneerde exemplaren, prijs *f*125,-. Bovendien (het lijkt wel of Eric Heuvel 10 jaar bestaat) heeft Blunder in haar galerie een expositie ingericht van orginele tekeningen van *January Jones, deel 1* en waarschijnlijk ook tekeningen en schetsen van het nog te verschijnen tweede deel. Gaat dat zien! (ML)

Kuijpers

Voor de eerste spruit van het echtpaar Hoogstad, van de stripwinkels **Franka**, tekende Henk Kuijpers (wie anders) bovenstaand geboortekaartje. Dat Henk niet alleen maar geboortekaartjes tekent kunnen we weer zien vanaf Sjors en Sjimmie Stripblad nummer 15 (eind juli), waarin het nieuwe *Franka*-verhaal (nog zonder titel) van start gaat. In nummer 14 zal eerst nog eens *De saboteur* geplaatst worden om nieuwe lezers bekend te maken met Laura Lava, die in het nieuwe verhaal een belangrijke rol speelt. Nog voor het eind van het jaar verschijnt de albumuitgave, niet alleen als gewone maar ook als luxe editie (met extra strippagina's!). (PK)

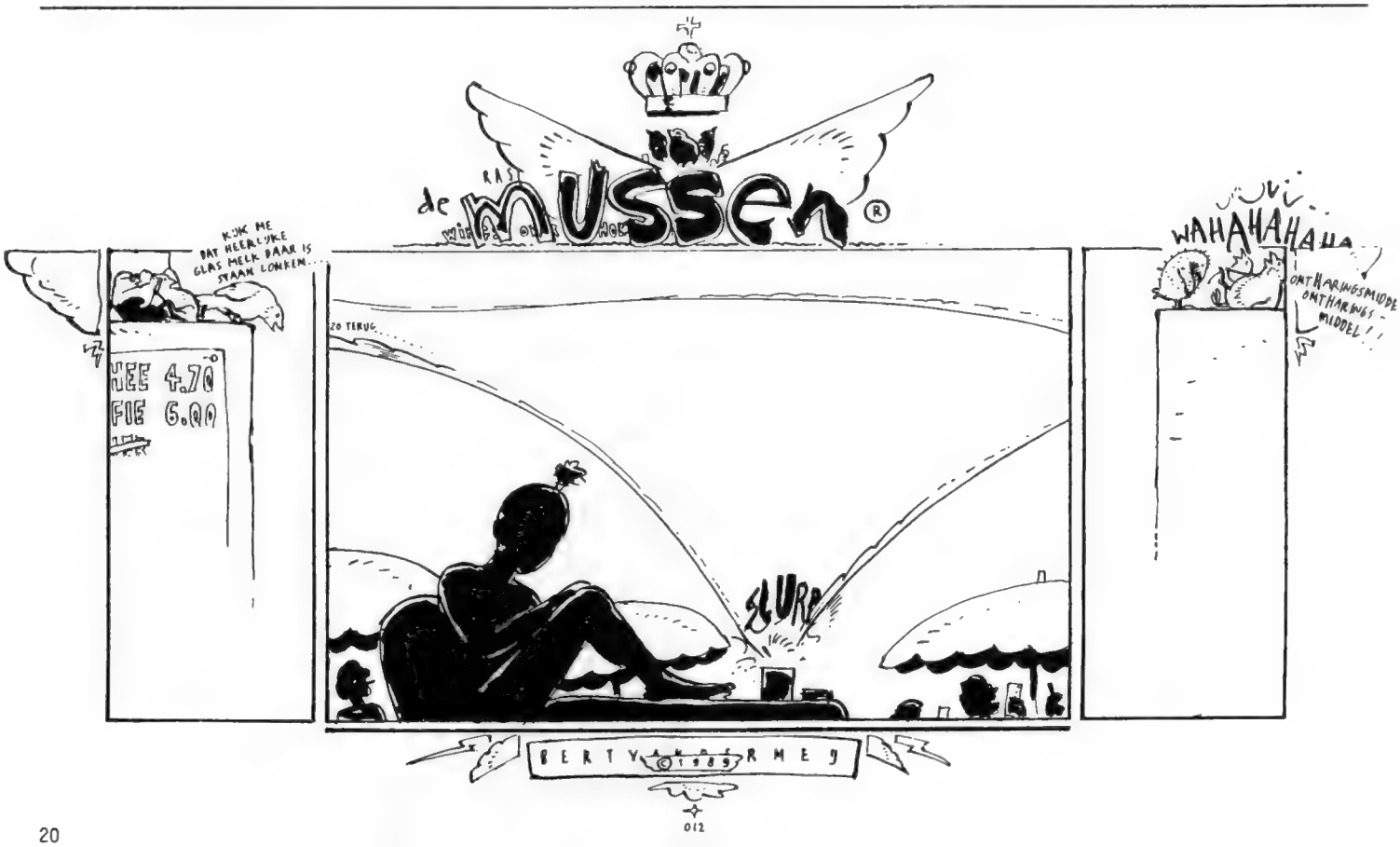

Denken jullie ook nog aan onze **modellen-wedstrijd**? Pruts zelf een model in elkaar van een bekend stripfiguur of -object (Flaterfoon, zwaardvis, etc.) en win een prijs! De materiaalkeuze is geheel vrij. Vraag bij het redactieadres een deelnameformulier aan. Vermeld wel alvast je naam, adres, telefoonnummer, leeftijd en het voorwerp dat je gaat maken.

Als je als uitgever maar een goed begin maakt, kom je er wel. Neem **Marsu Productions**. Je begint met de exploitatie van een vergeten figuurtje van een top-auteur en daarmee haal je zoveel geld binnen dat je op die manier verder kunt gaan. Dus nu worden o.a. ook Franquins Roeltje (*Roeltje en de Elaoin*, uitg. Magic Strip) en Macherots Poezekat (*Poezekat en de Krompier*, uitg. Dupuis) opnieuw tot leven gewekt. De naam van de nieuwe tekenaar van Roeltje wordt nog niet verraden, maar de nieuwe avonturen van Poezekat zullen in beeld worden gebracht door Bodart (de tekenaar van *Saint-Germain des Morts*, uitg. Den Gulden Engel) en *beide* stripreeksen zullen geschreven worden door Yann. Diezelfde Yann heeft voor diezelfde uitgever ook nieuwe series met Bercovici (tekenaar van *Vrouwen in 't wit*, uitg. Dupuis) en Hardy in voorbereiding. Bovendien is hij co-scenarist voor de *Marsupilami*-reeks. Nog meer nieuws? Marsu Productions schijnt nu ook **Natasja** van Walthéry te hebben... (MS)

Blondie en Blinkie

Over ouwe koeien gesproken. Zullen we dan maar gelijk wat heel onverwachte nieuwtjes spuien? In samenwerking met een nieuwe Franse uitgeverij brengt de Vlaamse stripuitgeverij **Farao** (een nieuwe tak van Blitz) nieuwe avonturen van *Jerry Spring* uit, alsook van *Blondie en Blinkie* en van *Guus Slim*! Wat die laatste betreft: het zeventiende album van deze detective van Tillieux zal 5 korte verhalen bevatten van o.a. Walthéry, Dany en Turk. Overigens worden er ook nieuwe series voorbereid, o.a. een gag-strip over een postbode, door Sandron en Cauvin. (Niet te geloven, alweer een nieuwe serie van Cauvin; Cauvin is ongetwijfeld de minst geïnterviewde, maar meest produktieve scenarist aller tijden!) (MS)

Sandron

Als je het over productiviteit hebt... wat dacht u van de inspanningen van Neerlands fenomeen **Dick Matena**? Zijn Donald Duck-strip *Kruimeltje* komt in het najaar in boekvorm uit en momenteel werkt hij aan de stripbewerking van het eerste boek van *Dik Trom*. Het nieuwe verhaal van *Grote Pyr* loopt op dit moment in Sjors & Sjimmie. Het bij Casterman aangekondigde stripverhaal over *Vincent van Gogh* zal nu bij Lombard uitgegeven worden, direct in album of mogelijk ook in een nieuw blad à la (A Suivre), waarvoor bij deze uitgeverij plannen bestaan. Voor uitgeverij Lefranq zal Matena *Nana*, het beroemde boek van Emiel, euh, Emile Zola bewerken. Naast deze omvangrijke stripproduktie tekent Matena bovendien aan de lopende band schaars geklede juffrouwen voor zeefdrukuitgaven van uitgeverij Bardani (Gent), Ruud Melse (zie elders) en Arboris. Mjam. (MS)

13, 14 en 15 mei j.l. werden in **Kortrijk** de Sinksenfeesten gevierd, een jaarlijks terugkerend evenement, waar tegenwoordig ook een stripgebeuren aan verbonden is. Francois Boucq verzorgde een juweel van een affiche voor dit gebeuren en Cosey's **Reis naar Italië** kreeg de Grote Prijs van de stad Kortrijk voor Beste Album 1988/89 (waaraan een geldbedrag van Bfr. 50.000 verbonden is). Er was een vrij toegankelijke, zeer gezellige beurs ingericht, er vielen enkele tentoonstellingen te bezichtigen (o.a. over Egypte in het stripverhaal en over René Follet) en bovendien was er veel werk gemaakt van een optocht van stripfiguren die door de hele stad trok en een zeer groot publiek trok. Het hoogtepunt op stripgebied was *De nacht van de strip* met uitstekende animatie-films, sketches en 'live' striptekenen door Cromwell en Riff Rebs. De burgemeester van de stad Kortrijk heeft grote plannen en wil het stripevenement uitbouwen tot één van de grootste van Europa. Zelfs als dat niet zou lukken is het beslist de moeite waard volgend jaar een bezoek aan Kortrijk te brengen, want de unieke combinatie met andere feestelijkheden (muziek, theater, vuurwerk, een grote vrijmarkt) maakt Kortrijk altijd tot een succes. (MS)

Affiche Strip 89 door Boucq

Een van de gezelligste gebeurtenissen van het jaar is ongetwijfeld het **Brabants Stripspektakel**, dat dit jaar op 2 en 3 september alweer haar 4de editie tegemoet gaat. Dit jaar wordt er uitgeweken naar een grotere zaal en is ook het voorlopige programma groter van opzet. Signerende tekenaars, een veiling, doorlopende tekenfilms, verschillende exposities, een amateurtekenwedstrijd (waarover hieronder meer) en natuurlijk de ruilbeurs. De prijzen (per meter) zijn dit jaar vastgesteld op ƒ15,-/300Bfr voor de zaterdag en ƒ10,-/200Bfr voor de zondag. Beide dagen samen komen op ƒ20,-/400Bfr. Nederlandse standhouders kunnen reserveren door het juiste bedrag over te maken op 44.16.73.481 van de Amrobank (het gironummer van de bank is 1065135) en Belgen door te storten op Cera, 735-2011556-55. Natuurlijk onder vermelding van het aantal meters en de dag(en) waarop je komt.
Nieuw bij het stripspektakel is een **Amateurtekenwedstrijd** . Het thema is verplicht: (jeugd)vandalisme. De strips/tekeningen mogen uitsluitend op A4 formaat worden ingeleverd en uit maximaal 3 vellen bestaan. Kleur of zwart-wit, je zoekt het maar uit, zolang er maar geen bestaande stripfiguren op je papier staan. Als je in aanmerking voor de prijzen wilt komen (1ste prijs 100 strips en de 15de prijs nog altijd 10 strips) dan stuur je je werk vóór 31 augustus 1989 op naar het VVV Eindhoven, Stationsplein 17. Belgen kunnen Thomas Watsonlaan 57, Hamont-Achel op hun enveloppe zetten. Vermeld er wel duidelijk bij dat het gaat om de amateurtekenwedstrijd van het Stripspektakel. (ML)

François Schuiten zal een aantal decors ontwerpen voor de stad Angoulême, zodat ook deze stad tijdens het stripfestival van 1990 bijgezet kan worden in de reeks Duistere Steden. (MS)

Het zat er natuurlijk al lang aan te komen, maar sinds 11 februari j.l. heeft Hans G. Kresse zijn eigen studiegroep: de **Kresse-Kring**. Doelstelling van de Kring is het conserveren van het werk van de meester. Zij wil dit doen door het uitgeven van een tijdschrift (met als voorlopige werktitel: *De Viking*), het uitgeven van wetenschappelijke publicaties en het houden van lezingen. Men werkt aan een biografie van Kresse en wil zijn gehele oevre voor huidige en toekomstige generaties veiligstellen door het onder te brengen in een *Kresse-museum*. Fans en fanaten kunnen schrijven naar: Kresse-kring, p/a Wielingenstraat 34, 1078 KL Amsterdam. (ML)

Kunst in de strip of strips in de kunst? Toen ik de overzichtstentoonstelling van **Herman Gordijn** ging bekijken in het gemeentemuseum van Arnhem overviel mij een gevoel van déjà vu. Die lompe, expressieve dikkoppen en absurdistisch ingeklede situaties, waar had ik die eerder gezien? Bij het zien van het hierbij afgebeelde doek zal ook bij u de vraag rijzen of Boucq misschien ooit op enigerlei wijze kennis heeft genomen van Gordijns werk, want dit komt uit 1957. (GM)

Gordijn

Overigens liep ik bij het verlaten van voornoemde tentoonstelling tegen een ander schilderij aan, van Walter Nobbe, getiteld "Kuifje in Tibet", voorstellende een meisje dat, zittend op een stoel bij het raam, geniet van een stripalbum dat bij nadere bestudering "Kuifje en de Zonnetempel" blijkt te zijn. (GM)

Er is nieuws aan het *postorderfront*. Jawel, strips kopen vanuit je luie stoel. Je moet er maar opkomen. Paul van Dam, eigenaar van stripwinkel Blunder, lijkt het in ieder geval wel iets. Geen stripspeciaalzaak in de buurt? Geen nood! Je pakt gewoon de catalogus van **Blunder Bestelhuis** (*f* 10,-), zoekt de gewenste strip(s) op en binnen 2 weken liggen ze op je deurmat. Aan de catalogus (meer dan 3500 titels) kleven echter wel enkele nadelen. Zo zul je tevergeefs zoeken naar de namen van auteurs. Een nieuwe serie met een leuke titel, maar door wie wordt het gemaakt? De strips van je favoriete auteurs bijhouden is dus onmogelijk. Daarnaast worden series binnen *collecties* (en dat worden er steeds meer) niet apart genoemd. Als je al het geluk hebt te weten dat een bepaalde auteur met een nieuwe serie is begonnen, waarvan je de titel nog weet ook, zul je zonder de collectie te kennen het boek toch nooit kunnen bestellen. De verzendkosten die je moet betalen zijn ook niet echt kinderachtig: *f*10,- bij bedragen tot *f*50,- en *f*5,- bij bestellingen boven de *f*100,-. Hoe je trouwens uit een titel af moet leiden hoe goed een bepaald album is, is mij trouwens een raadsel. Maar goed, er zullen ongetwijfeld mensen mee geholpen zijn. Die kunnen schrijven naar: Blunder Bestelhuis, Antwoordnummer 8118, 3500 VV Utrecht. (ML)

Comicfans hoeven zich na het lezen van het bovenstaande niet achtgesteld te voelen. Zij hoeven voor hun strips de deur ook niet meer uit. Volgens een summier schrijven gaar het bij **Comic Import Amsterdam** voornamelijk om back-issues en bedraagd de levertijd 4-5 weken. Meer informatie bij: Govert Flinckstraat 111/II 1072 EG Amsterdam, 020-6627347. (ML)

Marcel Ruijters woont in Sittard, Arthur Cove woont in Amstelveen. De één schetst, de ander inkt de tekeningen, of andersom, maar soms ook niet. De tekeningen en korte stripjes die zo ontstaan publiceren ze in het door hun zelf uitgegeven blad **Onbegrijpelijke verhalen**, waarvan onlangs nummer 2 verscheen. "Onbegrijpelijk" dekt de lading heel aardig, "verhalen" is misschien wat hoog gegrepen. De stijl is, mede door de ongebruikelijke samenwerkingsvorm (per post), moeilijk te omschrijven. Het doet nog het meeste denken aan het oude werk van Bodoni. Een aantal pagina's werd gevuld met werk van geestverwanten uit Rotterdam en Toulouse. Geen gewoon amateurblad, en daarom extra (on-)interessant voor de geïnteresseerde liefhebber. Onbegrijpelijke Verhalen 2 telt 48 pagina's (A5-formaat) met een gezeefdrukt omslag, plus twee kleinere (ingeplakte) boekjes van 32 en 24 pagina's. Te bestellen door *f* 4,50 (kostprijs) plus *f* 2,50 (porto) over te maken op postgiro 4801214 van Marcel Ruijters, P.Jacobsstraat 6, 6133 AM Sittard. (PK)

Ruijters/Core

De **smurfen** kennen internationaal een enorm succes. Zodanig, dat de maker, Peyo, besloten heeft Dupuis te verlaten en een eigen uitgeverij op te richten. Binnenkort verschijnt een smurfen-maandblad voor kinderen van 4 tot 10 jaar, met strips, humor en verhalen. Oplage: 120.000 exemplaren! (MS)

Het najaarsprogramma van **Casterman** is nu ongeveer bekend: behalve de eerder aangekondigde albums *Stuifmeel* en *De ballade van de zilte zee* (luxe) verschijnen Ferrandez' vervolg op *Oriëntaals dagboek*, *Het jaar van het bloed*, Auclair en Riondets *Hij*, Ghigliano en Tomatis' *Solange in de Alpen* (in een prachtige, nieuwe tekentechniek), twee delen van Bob de Moors *Johan en Stefan* en drie delen van een nieuwe kinderstrip, getiteld *De vloek van de 7 groene bollen*. Van Paul Teng verschijnt de nieuwe zwartwit-roman *De vrienden van Igor Steiner*, van Nedjar en Ted Benoit verschijnt een detective-verhaal met fikse tekstblokken over een man die zijn geheugen kwijt is, *L'homme de nulle part*, van Barcelo en Tripp verschijnt een nieuwe Jacques Gallard, die het vervolg is op *Zoeloe Blues* en die zich afspeelt in Zuid-Afrika en (ho, verrassing!) van Servais verschijnt een solo-project, waarover verder nog niets bekend is... (MS)

AGENDA

Stripwinkel Blunder (Oude Gracht 203, Utrecht) exposeert originele tekeningen en schetsen van **Eric Heuvel**s *January Jones*. Info: 030-311461.

In **Galerie Espace BD** (Ferdinand Cocqplein 2, Brussel) is in de zomermaanden, vanaf 28 juni, een tentoonstelling van origineel werk van **Jannin** te zien. Info: 02-5126869.

In **Galerie Sans Titre** (Léopoldstraat 7, Brussel) is van 14 juni tot 31 juli werk van **Don Bluth** te zien, de maker van o.a. *An American Tail*. Uniek tekenfilmmateriaal! Informatie: 02-2175370.

Galerie Lambiek (Kerkstraat 78, Amsterdam) doet het in de zomermaanden rustig aan met een kleine expo over **Peter Pontiac**. In september komt Schuiten, in oktober Varenne. Info: 020-267543.

Op zaterdag 24 juni is **Jef Broeckx**, de tekenaar van *Bessy*, te gast op de Rijksbasisschool, Karel Ledeganckstraat 3 te Brugge-kust. Bovendien is er een rommelmarkt, een ruilbeurs, een stripkwis, een barbecue, etc. Van 10-18 uur, prijs Bfr 30. Tafel: Bfr 40. Inlichtingen: Walter Lembrechts 050-415889 (B) of A. de Wagenaere 011-782147 (NL).

STRIPVOORSPELLING

De te verschijnen albums zijn gerangschikt naar door de uitgever opgegeven verschijningsdata. De werkelijkheid kan afwijken. Achter elk album staat de prijs in Hfl/Bfr. Het kursieve kommentaar is voor rekening van de redaktie.

Week 23 — 5 juni t/m 11 juni

BESSY NATUURKOMMANDO 15: De loonslaven (Broeckx/Meul) Standaard; 4,95/90
ELFQUEST 19: De trollenstrijd (R Pini/W Pini) Arboris; 6,95/140
FAMILIESTRIPBOEK (div auteurs) Standaard; 9,95/199
PRINS VALIANT 42: Terugkeer naar Thule (Murphy) Juniorpress; 7,95
ROBERT EN BERTRAND 83: De klauw van de mol (Van Riet/Meul) Standaard; 4,95/90
SUSKE EN WISKE 220: Sagarmartha (Geerts) Standaard; 5,50/99
WATCHMEN 1 (Gibbons/Moore) Juniorpress; 16,95 gekart. *Album op groot formaat, bevat de eerste twee hoofdstukken.*

Week 24 — 12 juni t/m 18 juni

ALEF-THAU 4: De heer der dromen (Arno/Jodorowsky) Oberon; 19,90/395. *Boeiende fantasy-strip.*
BOB MORANE KLASSIEK 3: De groene terreur (Attanasio/Vernes) Dargaud; 7,50. *Herdruk van het album uit 1962.*
ROBIN HOED 24 (Turk/De Groot) Dargaud; 7,50
SPIDERMAN OMNIBUS 2, Juniorpress; 13,95. *Jaargang '86.*
STRIPJAARBOEK '88-'89, Arboris; 19,90/395. *O.a. Plagiaat door Giraud, Sato II, Nieuwe Amerikanen, Interview met Eisner, Overzicht van verschenen albums, Stripwinkelgids, enz. enz.*

Week 25 — 19 juni t/m 25 juni

DE GEUZEN 8: Verraad in Duindijke (Vandersteen) Standaard; 5,50/99
NERO 110 (Sleen) Standaard; 4,95/90
VERZAMELDE WERKEN VAN MOEBIUS 2: Tussenlanding op Pharagonescia (Moebius) Arboris; 24,95/495 gekart. *Groot formaat.*

Week 26 — 26 juni t/m 2 juli

DOMMEL SPECIAL 2 (Dupa) Lombard; 12,50. *Delen 4,6 en 7.*
SJORS EN SJIMMIE 17: Scrapbook (Van der Kroft/Van Die) Oberon; 6,75/140. *Bevat nooit eerder gepubliceerd werk.*
STAR WARS OMNIBUS 2, Juniorpress; 9,95. *Jaargang '86.*

Verder verschijnt in juni:

ATOMIUMREEKS 26: De rode neushoorn (Silver) Loempia; 9,90
COLLECTIE EVEREST 1: Posthume onthullingen (Andreas/Rivière) Himalaya; 27,50/550 gekart. *Een juweel van een cover en zeer bijzondere verhalen. De aangekondigde herdruk van Cromwell Stone van dezelfde uitgever gaat voorlopig niet door.*
COSTA 2: Gabriëlla (Jarry) Lombard; 7,50/145
FOLLIES PLUS 2: Roy Mann (Micheluzzi) Loempia; 19,90 gekart.
FOLLIES PLUS 3: Nachtraven (Saudelli) Loempia; 19,90 gekart.
G.RAF ZERK 6: Dans macabre (Hardy/Cauvin) Dupuis; 7,50/145
GEHARREBAR (Schreurs) CIC; 14,95. *Herdruk.*
IAN KALEDINE 8: De zwarte samoerai (Ferry/Vernal) Lombard; 7,50/145
JACKSON 1: Dwaalspoor in de sneeuw (Renier) Lombard; 7,50/145
JOJO 2: Op de vlucht (Geerts) Dupuis; 7,50/145
KLEPZEIKER (Schreurs) CIC; 9,95. *Herdruk.*
KUIFJE VERZAMELBANDEN 58 en 59 Lombard; 14,95 gekart.
REEKS VRIJE VLUCHT: S.O.S. GELIJK 3 (Griffo/Van Hamme) Dupuis; 17,50/325 gekart.
REEKS VRIJE VLUCHT: DE EEUWIGE OORLOG 2 (Marvano/Haldeman) Dupuis; 17,50/325 gekart. *Goede SF, aanbevolen.*
SAMMY 25: De mandarijn (Berck/Cauvin) Dupuis; 7,50/145
TON EN TINEKE 2: Picolo (Franquin) Loempia.
URBANUS 22: De gesloten koffer (Linthout/Urbanus) Loempia; 5,95/110
VASCO 8: De weg naar Montségur (Chaillet) Lombard; 7,50/145

In juli verschijnt:

BEVERPATROELJE 28: Het galgeveld (Mitacq) Dupuis; 7,50/145
CHLOROPHYL SPECIAL 1 (Dupa/Walli/De Groot) Lombard; 12,50 *Bevat de albums 8, 9 en 11.*
COLLECTIE CONCORDE 6: IN DE SCHADUW VAN DE ZON 3: Alia (Wilson) Blitz; 22,95 gekart. *Derde en laatste deel van deze SF-cyclus; stukken beter dan Blueberry's jonge jaren!*
COLLECTIE KRONIEKEN 14: MALEFOSSE 3 (Bardet/Dermaut) Blitz; 22,95 gekart. *Historische strip; best-seller in Frankrijk.*
COLLECTIE METRO 7: Coutoo (Andreas) Blitz; 22,95 gekart. *Detective met een snuifje fantastiek. Goed.*
COLLECTIE METRO 9: Ciao Jessica (Theureau/Galliano) Blitz; 22,95 gekart. *Vreemde verhalen en vreemd getekend. Uitgeverij Blitz gaat nu ook in Nederland zelf haar albums verspreiden, vandaar het lange wachten op de nieuwe uitgaven. Overigens zijn de prijzen ook iets verhoogd.*
COLLECTIE METRO 12: Plagiaat (Goffin/Schuiten/Peeters) Blitz; 22,95 gekart. *Schuiten en Peeters als scenaristen. De tekeningen zijn van Goffin, die eerder Veel liefs uit Brussel tekende. Over vervalsing en moderne kunst.*
JESS LONG 14: De engelbewaarder (Piroton/Tillieux) Dupuis; 7,50/145.
PAPYRUS 12: De obelisk (De Gieter) Dupuis; 7,50/145
SUPERMAN OMNIBUS 3, Juniorpress; 9,95

Niet aangekondigd, maar toch verschenen

BUITENREEKS 2: ROBBEDOES EN KWABBERNOOT: Radar de robot (Franquin) Dupuis; 7,50/145. *Herdruk.*
HET FLIPFLOP-EFFECT (Bajo/Van Arkel) Aktie Strohalm; 7,50. *Vorige keer besproken in onze Prullenbak.*
HOE WORD IK EEN ROCK-STER, Loempia; 7,50
RATTEKOPJE (Walthéry) Marsu Productions; 7,50. *Meer over de nieuwe projecten van deze uitgever in onze Prullenbak.*
TOM HAWKS 1: De witte patrouille (Timmers/Appeltans) Rela-Pictura. *Leo Timmers is pas 19 jaar en publiceerde al 4 humoristische albums van Flipke en Anneke. Tom Hawks is een strip à la Buck Danny, in full colour.*
WALTER: King Kong Kooks (Bosschaert/Legendre) Dedalus.

ZL POST service

Alle in deze rubriek vermelde artikelen kunnen besteld worden door het totaalbedrag over te maken naar gironr 3253937 of Amro Bank 44.06.30.959 tnv. Stichting Zet.El te Nijmegen. Levertijd ± 2 weken.

Heb je zelf een handige index gemaakt en wil je andere geïnteresseerden mee laten profiteren? ZozoLala zorgt graag voor de (belangeloze) uitgave en verspreiding.

TITANIC-INDEX: tweedelige inhoudsopgave op titel en auteur, van het voormalige stripmaandblad Titanic (op dik papier).
Eerste index (nrs. 1 t/m 25): ƒ 3,50
Tweede index (nrs. 26 t/m 50): ƒ 3,50
Beide indexen (tegelijk besteld): ƒ 5,50

ZEER LUXE MAGAZINE 3: verzamelde recensies van Breccia en Krigstein (20 pag. A5-formaat) ƒ 2,00

GESCHIEDENIS GETEKEND: 17 beschouwingen over historische strips, door Leuvense geschiedenisstudenten (plm. 100 pagina's ingenaaide paperback) ƒ 17,50

THE RIVER: op 'Apocalypse Now' geïnspireerde "jungle"-zeefdruk door Bert van der Meij, in zwart en groen. 60 x 84 cm. genummerd en gesigneerd. ƒ 35,00

ZOZOLALA EXTRA 40 BIS: speciaal dubbeldik dubbelnummer over Bernie Krigstein en Alberto Breccia met van beide auteurs een korte strip (44 pag. A4) ƒ 8,50

HIS MASTER'S ~~VOICE~~ FUCK: strip van Bert van der Meij, uit Music Maker (36 pag. 15x15 cm.) ƒ 4,95

TANTE LENY PRESENTEERT / MODERN PAPIER / GEKLEURDE OMELET / TALENT-INDEX: volledig overzicht van de strips in deze vier bladen, plus een herdruk van de zeldzame Talent nr. 6A (40 pag. A5) ƒ 5,00

ZOZOLALA KLASSIEK: de eerste 12 nummers integraal herdrukt, met toevoeging van 5 extra strippagina's en informatie over Stichting Zet.El (190 pagina's zwartwit, slappe kaft met linnen rug) ƒ 30,00

Copyright © 1986, 1987 by DC Comics Inc. All rights reserved.

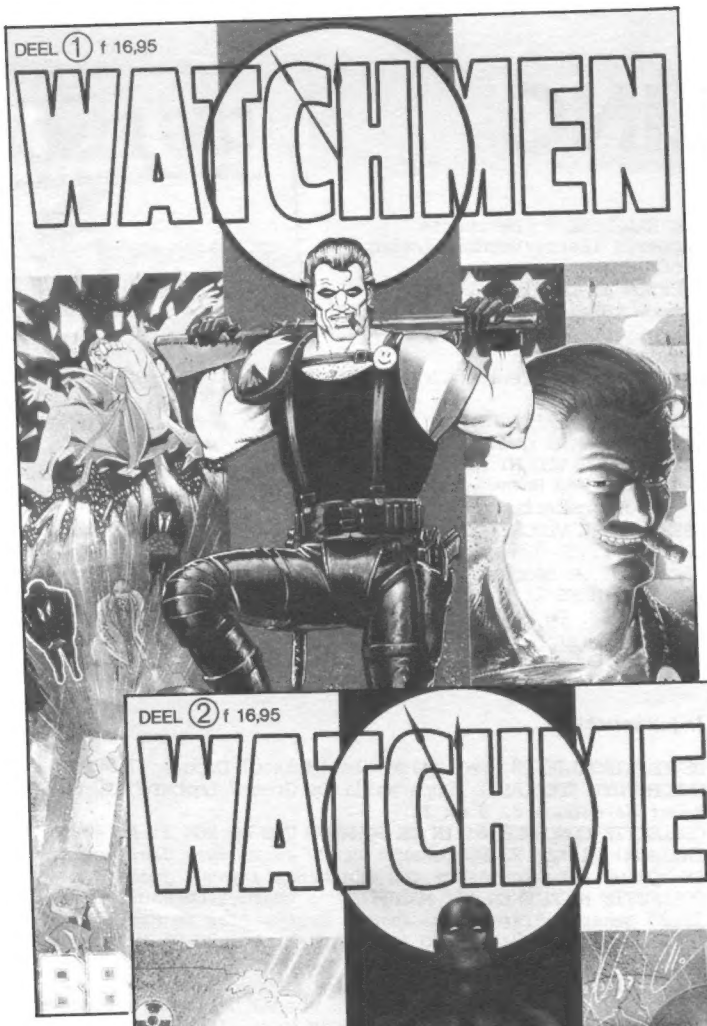

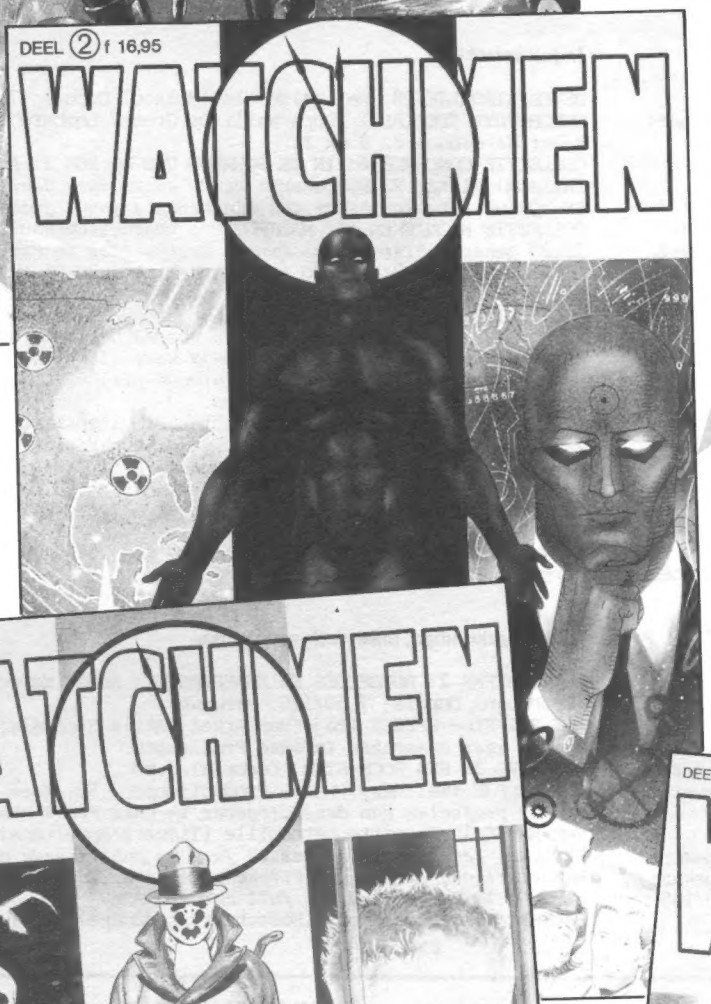

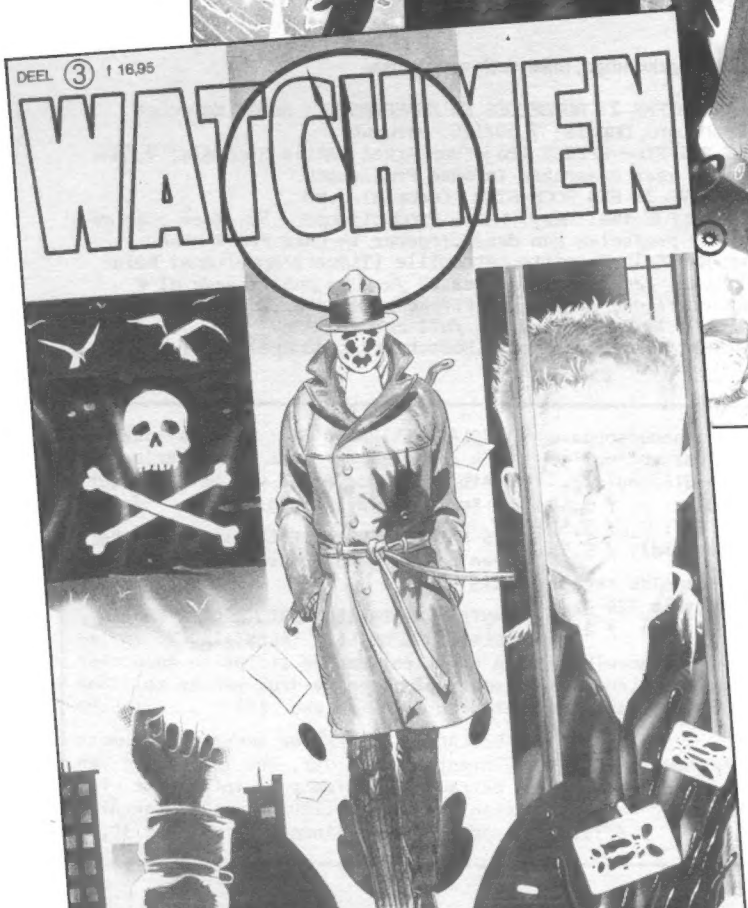

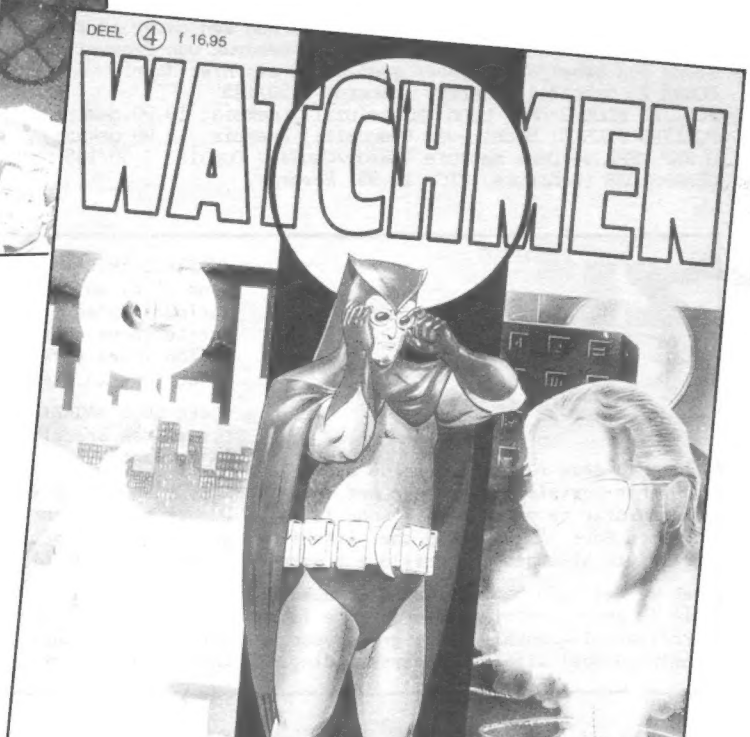

De meest bekroonde serie.

In een schitterende uitvoering bij Baldakijn Boeken, Naarden.

Je kunt er niet omheen!

Deel 1 vanaf week 24 verkrijgbaar!